

ZEEZOOGDIEREN IN BELGIË IN 2022

Operational Directorate Natural Environment
OD Nature | OD Natuur | DO Nature

Rapport BMM - MARECO
15 april 2023

ZEEZOOGDIEREN IN BELGIË IN 2022

AUTEURS

Jan Haelters, Kelle Moreau en Francis Kerckhof

Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Operationele Directie Natuurlijk Milieu (OD Natuur), 3de en 23ste Linierregimentsplein, 8400 Oostende en Vautierstraat 29, 1000 Brussel

Met medewerking van:

Thierry Jauniaux, Université de Liège, Département de Pathologie Vétérinaire, Sart Tilman 43, 4000 Luik

Universiteit Gent, Faculteit Diergeneeskunde, vakgroepen pathologie en morfologie, Salisburylaan 133, 9820 Merelbeke

Team Sealife, Sealife Blankenberge, Koning Albert 1-Laan 116, 8370 Blankenberge

Bob Rumes en Team SURV, KBIN

North Seal Team

REFERENTIE

Haelters, J., Moreau, K. & Kerckhof, F., 2023. Zeezoogdieren in België in 2022 [Marine mammals in Belgium in 2022]. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Brussel.

De gegevens vermeld in dit rapport mogen, mits referentie, overgenomen worden. Voor het gebruik van de foto's dient men vooraf toestemming te vragen aan de auteurs van deze foto's.

INHOUD

Samenvatting	2
Summary	2
1. Zeezoogdieren zijn populair	3
2. Zeezoogdieren vanuit de lucht	4
Resultaten van de luchtsurveys	5
Meer dan Belgische wateren	7
Naar een nieuwe methode?	7
3. Bruinvissen op het strand	8
Weinig strandingen	8
Verduidelijking wetgeving strandvisserij	9
Levende Bruinvissen op het strand	10
30 jaar ASCOBANS	12
4. Andere walvisachtigen in 2022	13
Eindelijk weer eens Witsnuitdolfijnen	13
Tuimelaars, dood en levend	13
Opnieuw spitssnuitdolfijnen	15
Een spitssnuitdolfijn eet geen brood	16
Een Gewone vinvis op drift	16
Bultruggen voor de kust!	17
Het vermijden van aanvaringen	19
5. Zeehonden in 2022	20
Strandingen van zeehonden	20
De opvang van dieren in nood	21
Vogelgriep: ook bij zeehonden?	24
Enkele permanent gebruikte uithaalplaatsen	25
Een kleintje!	27
Zeehonden in rivieren en kanalen	28
Langzaam leren leven met zeehonden	29
6. Walvissen in de kunst	30
Dankwoord	32
Bronvermelding figuren	32
Literatuur en nota's bij de tekst	33

SAMENVATTING

In 2022 spoelden 45 Bruinvissen en 54 zeehonden aan op onze stranden: heel wat minder dan in 2021. Vier van de Bruinvissen strandden levend; ze zijn allemaal gestorven op het strand of tijdens pogingen om ze te redden. Eén van deze dieren was drachtig. Luchtsurveys resulteerden in schattingen van een gemiddelde dichtheid van 3,3 (maart) en 0,8 Bruinvissen per km² surveygebied (oktober). Tijdens die surveys werden opvallend veel zeehonden waargenomen.

In Belgische wateren werden twee Bultruggen gezien, en er waren twee waarnemingen van groepen Witsnuitdolfijnen. De solitaire Tuimelaar, sociaal naar de mens toe, was nog steeds aanwezig in het grensgebied met Frankrijk. Er spoelde ook een dode Tuimelaar aan: het dier is mogelijk na een aanvaring gestorven. In 2022 spoelde, zoals dat in 2020 het geval was, een levende Gewone spitssnuitdolfijn aan: een erg zeldzame soort in de zuidelijke Noordzee. Het dier kon terug in zee gebracht worden. Een maand later is, heel dicht bij de kust, een levende, niet tot op soort gebrachte spitssnuitdolfijn

gezien. Een dode Gewone vinvis is langs de Belgische kust voorbij gedreven om uiteindelijk in Nederland aan te spoelen.

Sealife heeft in 2022 12 Grijs zeehonden en drie Gewone zeehonden opgevangen. Zoals in 2021 hadden enkele jonge zeehonden, zowel dode als levende, opvallende verwondingen rond de nek, ongetwijfeld veroorzaakt door monofilament garen van staand want.

Op de rechteroever van de IJzermonding te Nieuwpoort is mogelijk een Gewone zeehond geboren: een primeur voor ons land. We hebben geen andere data teruggevonden over geboortes van zeehonden in België in de 20^e of 21^e eeuw.

In kaderstukjes wordt dieper ingegaan op 30 jaar ASCOBANS, op een project voor het vermijden van aanvaringen van schepen met walvissen, op de rol van North Seal Team bij de bescherming van zeehonden en op maatregelen met betrekking tot het vogelgriepvirus, dat in 2022 op een aantal plaatsen op de wereld ook zeezoogdieren trof.

SUMMARY

In 2022, 45 harbour porpoises and 54 seals washed ashore on Belgian beaches: a low number compared to 2021. Four of the harbour porpoises stranded alive; all of these died on the beach or during rescue attempts. One of the animals was pregnant. Aerial surveys resulted in estimates of an average density of 3.3 (March) and 0.8 harbour porpoises per km² survey area (October). A relatively high number of seals was observed during these surveys.

In Belgian waters, two humpback whales were observed in 2022, and on two occasions groups of white-beaked dolphins were seen. The solitary bottlenose dolphin, sociable towards humans, was still present in the border area with France. A dead bottlenose dolphin washed ashore: the animal may have died after a collision. In 2022, as was the case in 2020, a live beaked whale washed ashore: a very rare species in the southern North Sea. The animal was refloated. A month after the stranding of the Sowerby's beaked whale, a live beaked whale,

not identified to the species level, was observed very close inshore. Finally, in 2021 a dead fin whale drifted along the Belgian coastline to eventually wash up in the Netherlands.

In 2022, Sealife took care of 12 grey seals and three harbour seals. As in 2021, some young seals, both dead and alive, had conspicuous lesions around the neck, undoubtedly caused by the monofilament twine of static fishing gear.

At the frequently used haul-out site of seals in the port of Nieuwpoort, a harbour seal was born: there are no previous records of births of harbour seals in Belgium in the 20th or 21st century.

The report further presents information on 30 years of ASCOBANS, on a project to avoid ship collisions with whales, on North Seal Team's role in protecting seals, and on measures related to the avian influenza virus that also affected marine mammal populations at several locations around the world.

1. ZEEZOOGDIEREN ZIJN POPULAIR

Zeezoogdieren zijn populair. Dat hebben we ook in 2022 mogen vaststellen. Facebook posts van het KBIN met zeezoogdieren genereerden stevast de hoogste aantallen likes en interacties. De piek in 2022, met veel voorsprong, werd bereikt met een post over een levend gestrande, drachtige Bruinvis¹. Maar er was niet enkel belangstelling voor dieren die bij ons gezien werden of strandden. De nationale en regionale pers besteedde in 2022 heel wat aandacht aan zeezoogdieren over de landsgrenzen heen: een zwervende Walrus aan de overkant van de Westerschelde die onze stranden letterlijk links liet liggen, een zieltogende Orka in Zeeland, een stervende Beloega 80 km stroomopwaarts in de Seine en een Butskop van meer dan 7 m op een strand bij Calais. Ook Walrus Freya, op bezoek in Nederland in 2021, haalde opnieuw het nieuws. Triest nieuws. Ze werd in augustus in opdracht van de Noorse overheid geëuthanaseerd: *“Zowel het gedrag van de vele bezoekers als het gedrag van het dier zelf dwongen ons daartoe”*. Tragisch voor het dier én voor de reputatie van Noorwegen. Men kan zich afvragen waarom het gezond verstand niet de overhand nam onder de kijklustigen. Een Noors North Seal Team was nuttig geweest.

Veel mensen zijn ervan overtuigd dat walvissen het nu goed doen, omdat we ze op een lijst geplaatst hebben van beschermde soorten, en omdat we er al een tijdje niet meer op jagen, of toch veel minder dan vroeger. Bovendien lijken regelmatige nieuwsberichten te wijzen op hun steeds vaker afdwalen tot in onze contreien. Maar ze worden wel blootgesteld aan de steeds hardere stempel die we op onze planeet drukken. Er zijn jammer genoeg maar enkele succesjes. Erg pessimistische berichten over enkele soorten die op het punt staan uit te sterven, overschaduwden ook in 2022 het walvissen-wereldnieuws. Vaak bereiken die berichten onze media niet: *te ver van ons bed*. Ze komen systematisch samen met het gebrek aan maatregelen om uitsterven te verhinderen. Het credo van *“we hebben meer informatie nodig”* betekent voor veel soorten of populaties nog al te vaak het (politiek) uitstellen van maatregelen. Bovendien blijven wereldvrede en economische vooruitgang voorrang hebben op milieu en klimaat. En korte termijn winst verkoopt veel beter dan ons welzijn op lange termijn.

Milieubeschermers kunnen hun nieuwsberichten misschien ook wat aanpassen. Het opwekken van positieve emoties bij het publiek werkt mogelijk beter dan de soms droevige berichten over het lot van soorten of individuele dieren, verloren tussen die andere zorgwekkende berichten over klimaat en wereldvrede.

In 2022 werd bijvoorbeeld bij rustende zeehonden op het strand de focus wat verlegd van het op afstand houden van mens en hond naar het verstrekken van informatie over aabare dieren die van heel dichtbij niet zo aibaar zijn, en die we in toenemende mate mogen verwelkomen op onze stranden. Er werden in 2022 ook heel wat berichten rondgestuurd over het lot van een levende Bruinvis, en de inspanningen van tientallen vrijwilligers om dit ene dier, en haar ongeboren kalf, te redden. Inspanningen gedreven vanuit dierenliefde, maar ook om iets te leren over de Bruinvis als soort. De bescherming van zeedieren kan gerust starten met het verspreiden van informatie, en in het geval van gestrande tandwalvissen over hun intelligentie, hun taal, cultuur en de complexe zintuigen die wij zelf niet hebben. Een positieve boodschap meegeven bij de kommer en kwel van een stervend dier werkt soms beter dan het voortdurend negatief berichten over vervuiling, onderwaterlawaai of sterfte in visnetten.

In dit jaarrapport proberen we met deze principes rekening te houden. We verwijzen ook graag naar een verleden waarin wetenschappers nog niet de mogelijkheid hadden om informatie op te halen van het wereldwijde web wanneer ze geconfronteerd werden met een onbekend wezen op het strand, vaak monsterlijk groot. We staan versteld van de plastische en menselijke manier waarop zij, even verwonderd en bewonderend als wij nu, strandingen beschreven. Die stijl is helemaal anders dan het huidige vakjargon van wetenschappelijke tijdschriften, vaak bol van cijfers, statistieken, wiskundige modellen en referenties. We proberen met deze jaarrapporten wat terug te gaan in de tijd, niet één jaar zoals de titel van dit rapport suggereert, maar vele decennia. We proberen daarnaast wat plaats te voorzien voor dierenwelzijn: ook dat belangrijke aspect krijgt in de wetenschappelijke literatuur vaak wat te weinig aandacht.

2. ZEEZOOGDIEREN VANUIT DE LUCHT

De Bruinvis is met voorsprong het meest voorkomende zeezoogdier in onze wateren. Tot in het begin van de jaren 1990 was deze kleine walvisachtige hier erg zeldzaam, maar daarna heeft zich een belangrijk deel van de Noordzee-populatie verplaatst van noord naar zuid^{2,3}. De informatie die we verzamelen over de omvang van die populatie, seizoenale trends en de invloed van onder meer offshore windparken is een eerste stap in de bescherming van de soort, zoals vereist in onze wetgeving.

Voor de monitoring van Bruinvissen gebruiken we diverse technieken: we stellen hun aanwezigheid in een bepaald gebied vast in een hoge temporele resolutie door middel van verankerde onderwatermicrofoons, en daarnaast brengen we hun verspreiding en aantallen enkele keren per jaar in kaart via gerichte luchtsurveys. De strategie die we gebruiken bij de luchtsurveys is *lijntransectbemonstering*⁴: langs een aantal vlieglijnen, loodrecht op de kustlijn en 5 km uit elkaar, registreren we waarnemingen, samen met de afstand tot het vliegtuig. De standaard vlieghoogte bedraagt 600 voet (183 m), en er wordt gevlogen aan 100 knopen (185 km/u).

Data worden geanalyseerd met behulp van specifieke software⁵.

Tijdens de vluchten maken we bijkomend verticale beelden in hoge resolutie; die bieden de mogelijkheid om informatie te verzamelen over drijvend afval, zeevogels, waterbloei en concentraties algen. De surveys hebben systematisch ook een meervoudig doel: ze worden onderbroken bij het waarnemen van onder meer olievlekken, bootjes van transmigranten of het vaststellen van een overtreding van de scheepvaartreglementering.

Het hoogvleugelige vliegtuig is speciaal voor de zeezoogdierensurveys uitgerust, onder de vleugels, met bolle vensters ('bubble windows').

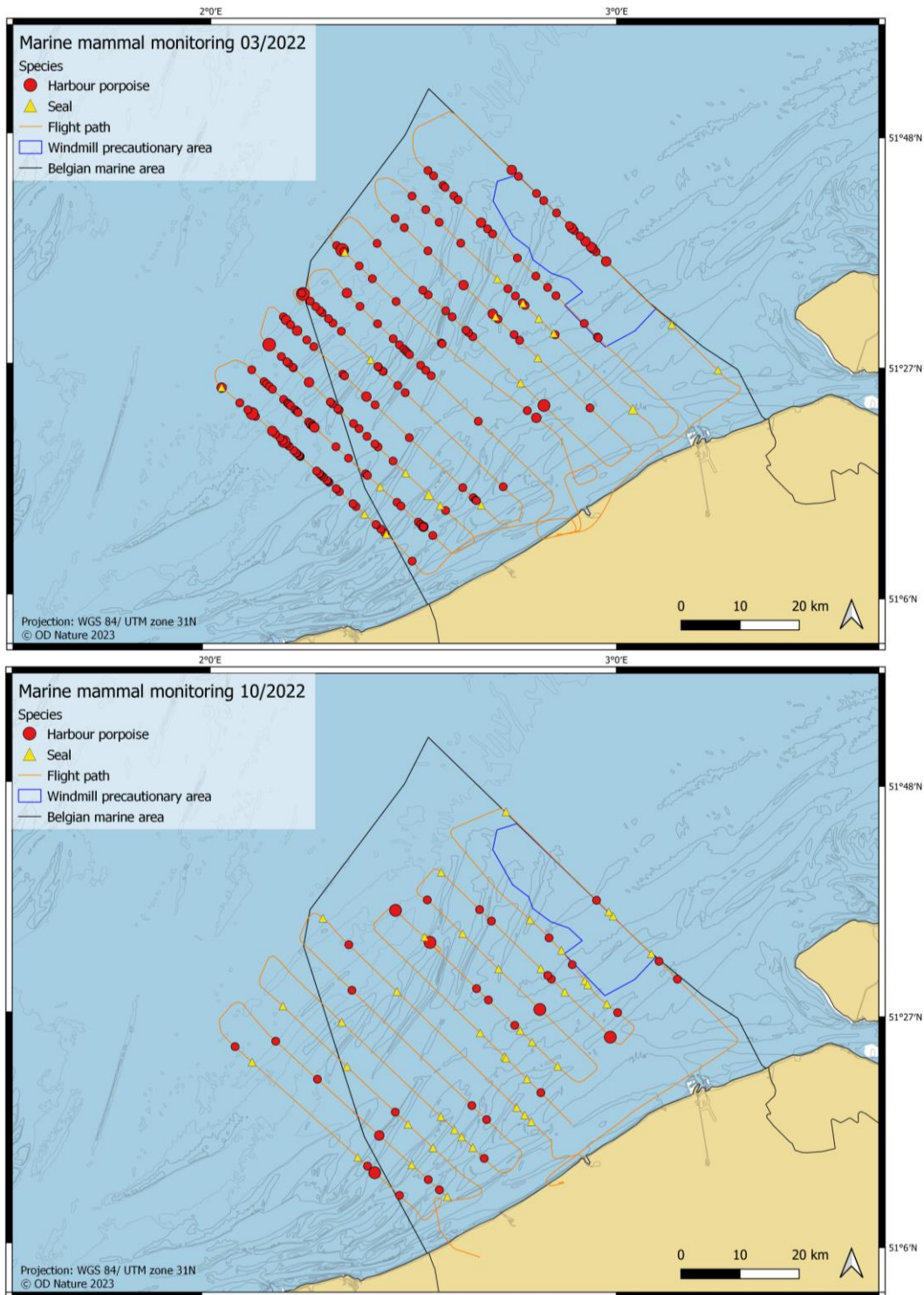

Het KBIN gebruikt voor het toezicht een vliegtuig van het type Britten-Norman Islander. Het toestel is uitgerust met tal van sensoren.

RESULTATEN VAN DE LUCHTSURVEYS

In 2022 voerde het KBIN, bij perfecte weersomstandigheden, gerichte surveys uit in maart en oktober. Er werden respectievelijk 235 en 45 Bruinvissen waargenomen, resulterend in een gemiddelde dichtheid van 3,3 en 0,8 dieren per km² surveygebied. Dat zijn in Belgische wateren

heel wat Bruinvissen: meer dan 11.000 in maart en meer dan 2.000 in oktober. In 2022 werden ook relatief veel zeehonden gezien tijdens de surveys: in maart en oktober respectievelijk 20 en 40. Nooit eerder waren het er zoveel.

Waarnemingen tijdens de survey in maart (boven) en oktober 2022 (onder): Bruinvissen (rood) en zeehonden (geel); er is geen vluchtrack boven de zone voor windenergie.

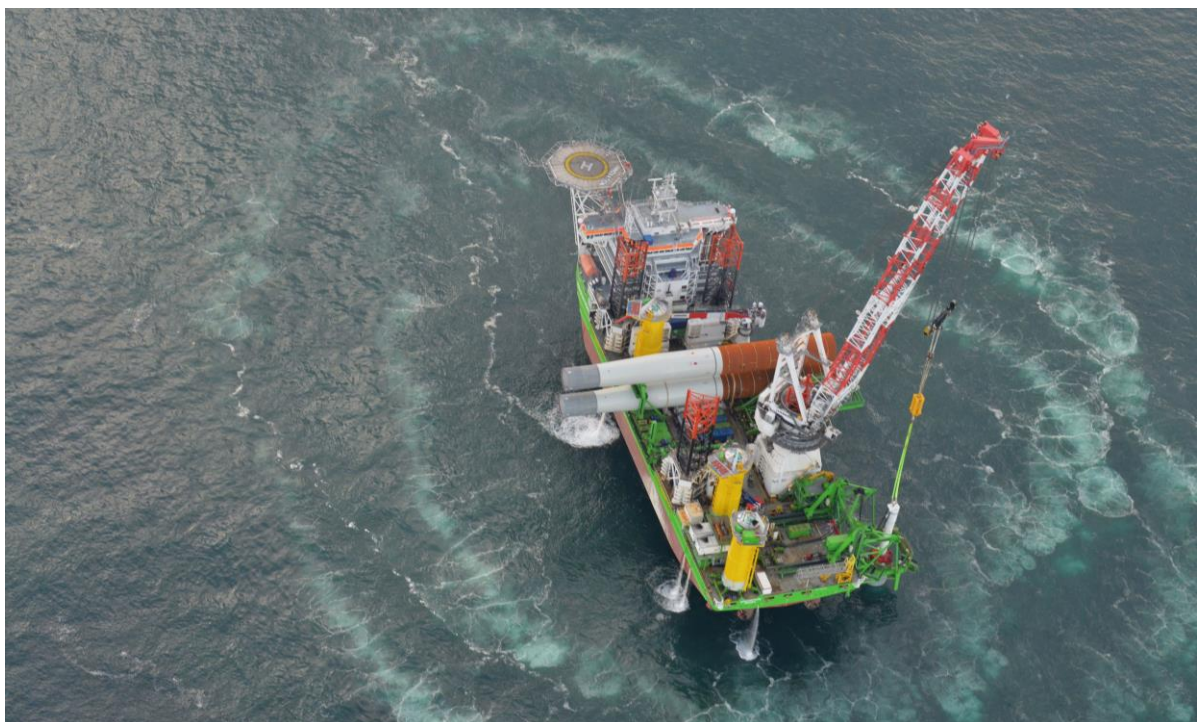
Bruinvissen zijn gemakkelijk zichtbaar en herkenbaar vanuit de lucht (verticaal beeld, maart 2022).

Het KBIN voert al van in 2009 bijna jaarlijks visuele luchtsurveys uit. Gemiddeld werden 90 Bruinvissen geregistreerd per survey, maar de afgeleide dichtheden varieerden heel sterk: van 0,06 tot 5,4 dieren per km², of in totaal 200 tot meer dan 18.000 Bruinvissen in een gebied met een oppervlakte equivalent aan dat van het Belgische zeegebied (3.453 km²) en er grotendeels mee overlappend. Jaarlijkse variaties worden waarschijnlijk veroorzaakt door de beperkte oppervlakte van onze wateren tegenover de hoge mobiliteit van de soort. Een kleine verandering in het voorkomen en de dichtheid van geschikte prooien kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat zich weinig, of net erg veel Bruinvissen voor onze kust bevinden. En de survey-resultaten zijn natuurlijk momentopnames.

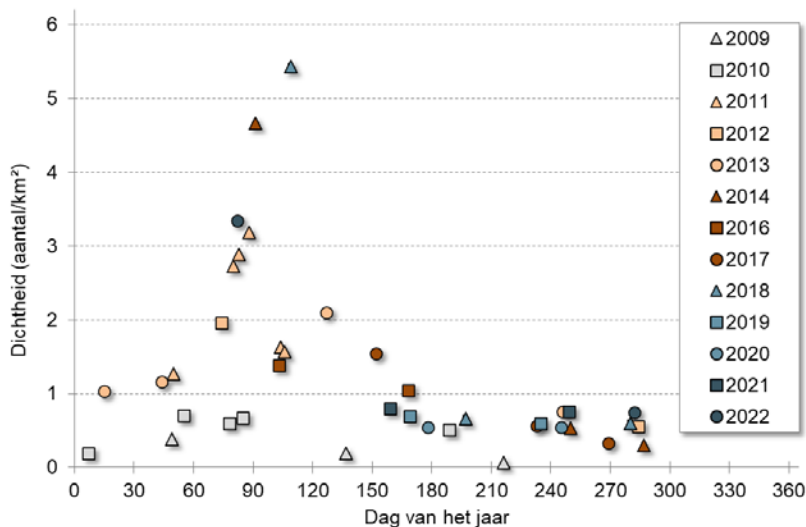
Bruinvissen lijken, in tegenstelling tot veel andere walvisachtigen, opmerkelijk asociaal, ten minste in onze wateren. Ze werden meestal alleen, of met z'n tweetjes dicht bij elkaar gezien (96% van de waarnemingen) en de gemiddelde groepsgrootte bedroeg slechts 1,2 dieren.

Er waren niet enkel Bruinvissen tijdens de luchtsurveys. Tussen 2009 en 2022 werden 160 zeehonden gezien, met een duidelijke stijging vanaf 2017. Witsnuitdolfijnen waren er enkel tussen 2009 en 2012 (10 waarnemingen met in totaal 37 dieren). Tuimelaars werden heel sporadisch opgemerkt: eenzame dieren in 2018 en in 2020, en op 16 juli 2018 twee groepen van respectievelijk 12 en 13 dieren. De meest onverwachte waarnemingen waren die van een Bultrug in 2013 en een Dwergvinvis in 2017.

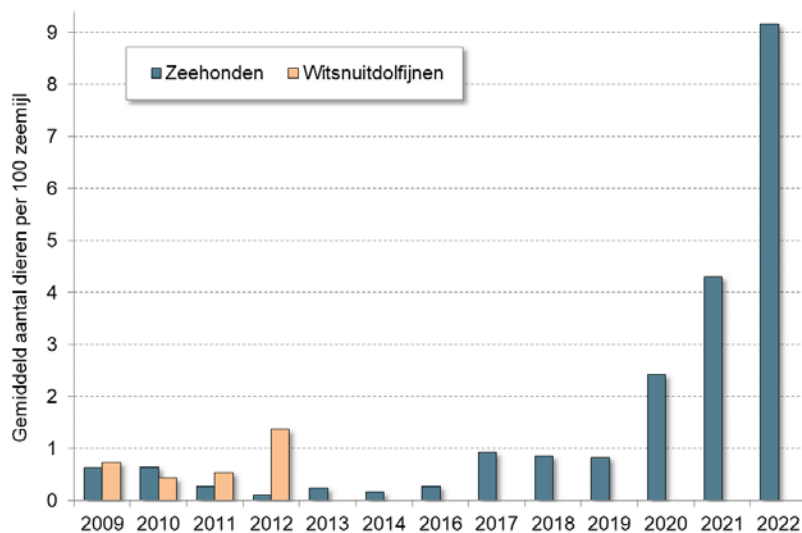
Het effect van heien van funderingen van windturbines kon vastgesteld worden in 2011. Er waren surveys, kort na elkaar en net voor en tijdens heiactiviteiten. De resultaten suggereerden dat Bruinvissen tijdens het heien tot op 20 km afstand van de heilocatatie verdreven werden⁶. Andere onderzoekers stelden ongeveer hetzelfde vast^{7,8}. Deze bevindingen leidden tot de verplichte toepassing van geluidsbeperkende maatregelen bij heien, zoals het gebruik van bellengordijnen, samen met een systeem om zeezoogdieren preventief weg te jagen van de heilocatatie zonder ze daarbij te verwonden.

Voor het verminderen van de geluidsdruk tijdens het heien van funderingen in de zeebodem wordt onder meer een dubbel bellengordijn gebruikt (5 november 2019).

Schatting van de dichtheid van Bruinvissen in het surveygebied (2009 – 2022)

Gemiddeld aantal zeehonden en Witsnuitdolfijnen waargenomen tijdens de surveys (per 100 zeemijl gevlogen): waarnemingen van zeehonden zitten in de lift, terwijl al enkele jaren geen Witsnuitdolfijnen gezien werden.

MEER DAN BELGISCHE WATEREN

Door het gebruik van een gestandaardiseerde methodologie konden de data verzameld door het KBIN bijdragen aan het onderzoek van Bruinvissen over een veel uitgebreider gebied dan ons klein deeltje van de Noordzee. Daaruit blijkt dat de dichtheid bij ons in het voorjaar relatief hoog is, en dat zich ten oosten van Engeland erg veel Bruinvissen bevinden in de zomer

en herfst⁹. De resultaten van dit onderzoek laten niet enkel toe om trends in seizoensale dichtheid en aantallen van Bruinvissen in de zuidelijke en centrale Noordzee vast te stellen, maar ook om de verspreiding te verklaren in functie van een aantal parameters zoals prooidichtheid, diepte, watertemperatuur en onderwatergeluid, en om voorspellingen te maken.

NAAR EEN NIEUWE METHODE?

Tussen februari 2021 en januari 2022 testten Nederlandse onderzoekers een nieuwe survey-methode in de Belgische en aansluitende Nederlandse windparken. Het doel was uit te vinden of het mogelijk én efficiënt is om visuele surveys te vervangen door het maken van extreem hoge definitie filmbeelden en daarna een computer aan te leren hoe die vogels en zeezoogdieren op de beelden kan herkennen¹⁰.

Het hoogste aantal Bruinvissen vond men in februari 2021. Er leek geen duidelijke voorkeur te zijn voor gebieden: er waren geen significante verschillen tussen binnen en buiten de windparkzones. Onderzoekers concludeerden dat de methode veelbelovend was, maar dat nog heel wat inspanningen moeten geleverd worden om de automatische herkenning van soorten op punt te stellen.

3. BRUINVISSEN OP HET STRAND

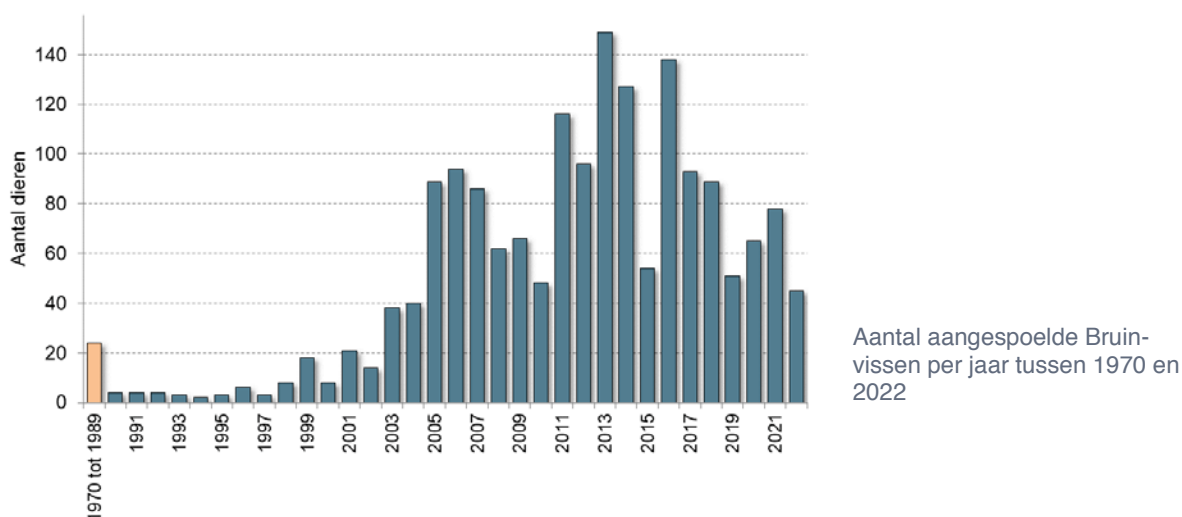
WEINIG STRANDINGEN

In 2022 strandden 45 Bruinvissen: het laagste aantal sinds 2004. Voorlopige resultaten van het onderzoek van de dieren toont aan dat 17 dieren (vermoedelijk) een natuurlijke dood gestorven zijn. Daarvan zijn zes dieren gestorven na de aanval van een Grijs zeehond. Soms hadden ze de aanval nog overleefd, maar ze stierven alsnog aan de verwondingen¹¹. Van slechts twee dieren was incidentele vangst bij visserij de vermoedelijke doodsoorzaak. Voor heel wat Bruinvissen blijft de doodsoorzaak onbekend: ze waren te ontbonden om daarover nog iets te weten te kunnen komen.

In elke maand, met uitzondering van in oktober, spoelden Bruinvissen aan. Een opvallend pa-

troon in 2022 was het relatief hoog aantal strandingen tussen juli en september (23; 51%) – vaak jonge, verhongerde dieren¹². In het verleden was dat wel anders: toen strandden ze vooral in maart en april, en was bijvangst de voornaamste doodsoorzaak.

Van de 27 dieren waarvan we een schatting hebben van de leeftijd (op basis van lengte), waren zeven dieren volwassen, 15 dieren juveniel en vijf dieren net geboren, of hoogstens een maand of zo oud. De pas geboren dieren spoelden aan tussen juni en augustus. Van de zeven volwassen dieren spoelden er vier levend aan (zie verder). Er was geen duidelijk patroon in de plaats van aanspoelen.

Aantal gestrande Bruinvissen per badplaats in 2022

	Aantal	Lengte kust (km)	Aantal/km kustlijn
De Panne	7	4,7	1,5
Koksijde	6	8	0,8
Nieuwpoort	1	3,6	0,3
Middelkerke	4	7,7	0,5
Oostende	7	8,6	0,8
Bredene	5	3,6	1,4
De Haan-Wenduine	6	10,4	0,6
Blankenberge	2	3,2	0,6
Zeebrugge	1	5,4	0,2
Knokke-Heist	6	10,2	0,6
Totaal	45	65,4	0,7

Extreem magere Bruinvis op het strand van Nieuwpoort op 1 augustus 2022

VERDUIDELIJKING WETGEVING STRANDVISSERIJ

In 2021 berichtten we over de bijvangst van Bruinvissen op het strand in visnetten die wel erg op warrelnetten leken. Het was duidelijk dat het voor sommigen onduidelijk was of die netten nu legaal waren of niet. Om dergelijke inventiviteit van enkele vissers te vermijden, staken federale en Vlaamse overheidsdiensten en ministers de koppen bij elkaar. Een eenduidige wetgeving nabij de grens tussen de zee en het strand was immers aangewezen. Dit is niet enkel in het belang van zeezoogdieren, waarvoor voldoende aangetoond is dat warrel- en kieuwnetten gevaarlijk zijn. Het is ook in het belang van strandvissers zelf: die zijn niet gediend met enkelingen die pogingen ondernemen om de wetgeving te omzeilen, en zo de hele sector in een slecht daglicht stellen.

De netten werden in de nieuwe wetgeving duidelijk omschreven, samen met wat toegelaten is, en wat niet^{13,14}. Op die manier is alles helder voor zowel vissers als voor diensten die instaan voor controles. In het kort komt het erop

neer dat warrelnetten, spiegel- of schakelnetten en kieuwnetten, en netten uit monofilament nylon garen (waarbij het touw bestaat uit één enkele vezel) niet toegelaten zijn op strand of in zee bij recreatieve visserij. Bijkomend is het op zee (beneden de laagwaterlijn) niet toegelaten om *kordelen* uit te zetten; dat zijn: lijnen met haken.

In het verleden zijn heel wat Bruinvissen gestorven bij recreatieve visserij met warrel- of kieuwnetten (beeld eind maart 2006).

LEVENDE BRUINVISSEN OP HET STRAND

Vier van de aangespoelde Bruinvissen kwamen nog levend op het strand terecht. Het waren zonder uitzondering forse, volwassen dieren. We gingen er telkens van uit dat ze het niet zouden halen: met Bruinvissen op het strand is meestal iets heel erg mis. Het heeft weinig zin om ze onmiddellijk terug te zetten. Maar er werden wel pogingen ondernomen om ze te redden: de mens helpt graag dieren in nood, zeker wanneer die erg aaibaar lijken. Bovendien bieden Bruinvissen in (tijdelijke) opvang ons de mogelijkheid om heel wat te leren over de soort, onder meer over het echolocatiesysteem en de gevoeligheid voor onderwatergeluid.

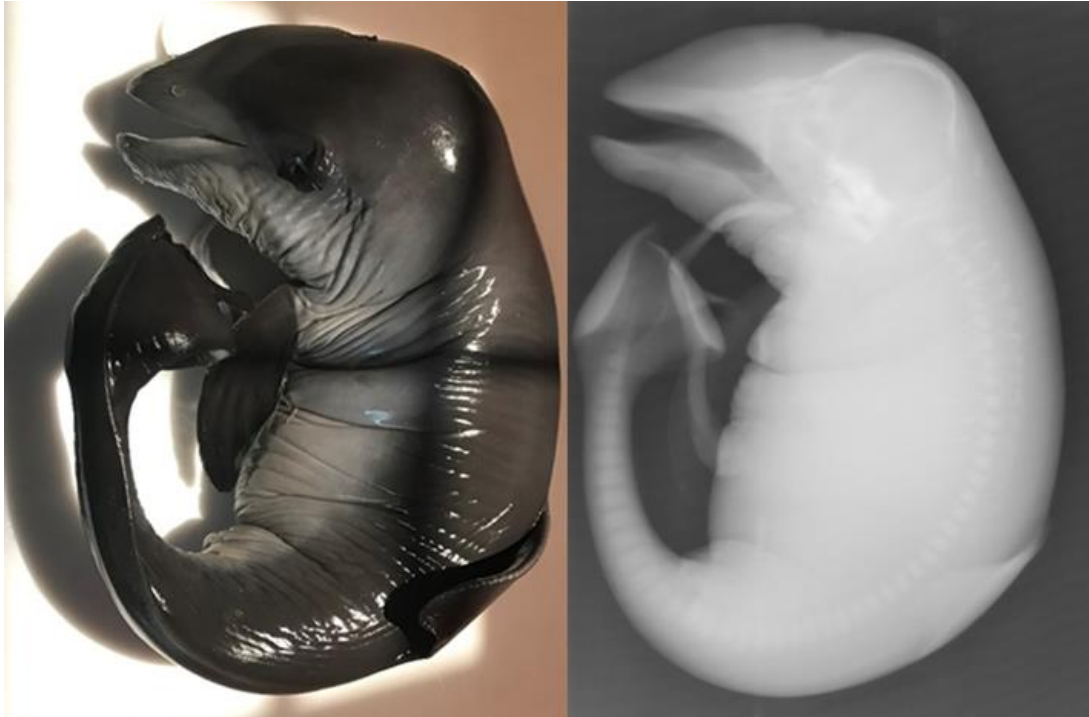
Op 16 januari strandde een mannelijke Bruinvis te Koksijde - net geen 1,5 m lang en 40 kg zwaar. Het erg levendige dier werd door medewerkers van het KBIN naar Boudewijn Seapark overgebracht, maar daar is het nog dezelfde dag gestorven. Een beetje begrijpelijk, want er was van alles mis. Het dier had talrijke huidletsels, onder meer veroorzaakt door een pokkenvirus, en ze waren geïnfecteerd met walvisluizen (*Isocyamus delphinii*). Tijdens de autopsie werden wormen aangetroffen. Veel wormen: nematoden in de longen (*Pseudalius inflexus*)

en trematoden (*Pholeter gastrophilus*) in de drie compartimenten van de maag.

Op 3 februari troffen strandvisser ter hoogte van Fort Napoleon in Oostende een fors vrouwtje aan. Medewerkers van het KBIN brachten het dier, 1,53 m lang en 55 kg zwaar, over naar Boudewijn Seapark. Een echografie bevestigde dat het drachtig was. Het werd enkele dagen gestabiliseerd te Brugge, waarbij erg gemotiveerde vrijwilligers het dier dag en nacht ondersteunden in een bassin met zeewater. We stelden ook bij dit dier walvisluizen vast. Vreemd genoeg waren er niet de typische verwondingen waar die zich in vastklampen. Ze kwamen onverwacht bovendrijven in het opvangbassin: het zinkend schip aan het verlaten? De Bruinvis werd op 6 februari overgebracht naar een beter uitgeruste faciliteit te Goes in Zeeland (Seamarco). De diagnose was niet echt hoopgevend: longwormen, een longontsteking en een bacteriële infectie daar bovenop. Ondanks de inspanningen om moeder en jong te redden, zijn ze er op 13 februari gestorven. Tijdens de autopsie trof men naast de longontsteking ook maagzweren aan. De vrouwelijke foetus van 75 cm lang was nagenoeg volgroeid.

Drachtige Bruinvis in de opvang in Nederland

Foetus van het Bruinviskalf van 3 februari, met rechts een RX beeld

De Bruinvis die op 13 juni levend aanspoelde te Middelkerke is daar korte tijd later gestorven.

Op 12 mei strandde een levende Bruinvis in De Haan (1,61 m en 60 kg). De brandweer was snel ter plaatse, maar het dier is nog op het strand gestorven. Het betrof een lacterend vrouwtje waarvan het jong vermoedelijk dood geboren was. Het dier vertoonde ontstekingen aan baarmoeder en melkklieren en het had een longontsteking. Ook dit dier zat vol parasieten: in

longen (*Pseudalius inflexus*), maag (*Pholeter gastrophilus*), lever en galblaas (*Campula oblonga*). Op 13 juni hielden strandbezoekers een nog levende Bruinvis nat op het strand van Middelkerke – even toch, want het dier is er korte tijd na de stranding gestorven. Op het erg mager mannetje (1,52 m lang en 37,5 kg zwaar) werden enkele walvisluizen aangetroffen.

30 JAAR ASCOBANS

Vorig jaar verhaalden we over de geschiedenis van de Internationale Walvisvaartcommissie, toen 75 jaar oud. In 2022 'vierden' we een andere, minder goed gekende overeenkomst die opgericht werd voor het beter beschermen van walvisachtigen.

In 1992 leidde bezorgdheid over de status van kleine walvisachtigen, en in het bijzonder de Bruinvis, tot de *Overeenkomst inzake de instandhouding van kleine walvisachtigen in de Baltische Zee en de Noordzee* (ASCOBANS)¹⁵. Die werd goedgekeurd tijdens de derde bijeenkomst van de Conferentie van de partijen bij het *Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten* (CMS) in september 1991, en uiteindelijk afgesloten in maart 1992. Het doel van de Overeenkomst is het bevorderen van samenwerking tussen landen *om een gunstige staat van instandhouding van kleine walvisachtigen te bereiken en te behouden*. Het overeenkomstgebied besloeg aanvankelijk de Oostzee, de Noordzee en het Kanaal, maar het werd in 2003 naar het westen en zuiden uitgebreid. Dit maakte een naamsverandering noodzakelijk naar *Overeenkomst inzake de instandhouding van kleine walvisachtigen in de Oostzee, Noordoost-Atlantische Oceaan, Ierse Zee en Noordzee*. De partijen die de Overeenkomst tekenden, zijn België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Litouwen, Nederland, Polen, het Verenigd Koninkrijk en Zweden, maar vertegenwoordigers van andere landen nemen vaak deel aan het overleg.

ASCOBANS heeft weinig middelen om beslissingen af te dwingen. Het belang ligt eerder bij het samenbrengen van beleidsmakers, wetenschappers, experts en niet-gouvernementele organisaties, en het voorzien van een wetenschappelijk onderbouwd advies over onderwerpen zoals bijvangst, onderwatergeluid, overbevissing en klimaatverandering. Hoewel ASCOBANS alle kleine walvisachtigen binnen het gebied bepaald door de Overeenkomst behandelt, gaat de meeste aandacht uit naar de Bruinvis.

Na 30 jaar zijn veel van de onderwerpen besproken binnen ASCOBANS overgenomen in bindende internationale wetgeving zoals die van de Europese Commissie. Betekent dit dat de reis van ASCOBANS voorbij is? Niet echt. De afgelopen dertig jaar is de wereld die we ooit kenden drastisch veranderd, en de oceanen en kleine walvisachtigen die ze bewonen zijn nog nooit zo bedreigd geweest als nu. Bovendien is de samenwerking met NGO's en met het Verenigd Koninkrijk, bevoegd over een heel groot stuk zeegebied en geen lid meer van de Europese Unie, erg nuttig.

ASCOBANS wordt beheerd door het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) en het secretariaat wordt verzorgd door CMS (in Bonn, Duitsland). De overeenkomst heeft een tegenhanger in de Zwarte Zee, Middellandse Zee en aanpalende Atlantische Oceaan: ACCOBAMS (*Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area*). In tegenstelling tot bij ASCOBANS, worden in deze Overeenkomst ook de grote walvisachtigen behandeld (alle baleinwalvissen en de Potvis).

4. ANDERE WALVISACHTIGEN IN 2022

EINDELIJK WEER EENS WITSNUITDOLFIJNEN

Het is al een hele tijd geleden dat nog Witsnuitdolfijnen gemeld werden in onze wateren. In 2022 was dat twee keer het geval. Op 23 juni werd dicht bij de kust voor Knokke vanop het gloednieuwe onderzoeksschip RV Belgica - op weg naar Gent voor haar plechtige doopviering - een groepje van een tiental Witsnuitdolfijnen gezien door de enthousiaste opvarenden. Een half jaar later, op 14 december, was het opnieuw raak, en opnieuw vanop de Belgica. Ter hoogte van de Noordhinder merkten medewerkers van KBIN en INBO een groep van minstens 10 dolfinen op, op vrij grote afstand. Later kwamen er drie wat dichterbij, en kon vastgesteld worden dat het om Witsnuitdolfijnen ging. Nog een uur of wat later en een eind zuidelijker werden nog twee dieren gezien, heel dicht bij het schip.

De Witsnuitdolfijn was niet altijd een zeldzaam dier bij ons. In het begin van de 21e eeuw werden opeens heel wat waarnemingen gemeld in onze en de aanpalende wateren. Jaarlijks lag er gemiddeld één op onze stranden. Vanaf 2012

werd het plots veel stiller; de dieren leken weer naar het Noorden verhuisd. De soort liet zich bijna nooit meer zien, en er spoelden er tussen 2013 en 2022 nog slechts twee aan. In Nederland was er een gelijkaardig patroon: amper strandingen tussen 1960 en 1980, tussen 1981 en 2000 gemiddeld zeven strandingen per jaar, en van dan af een dalende trend, met nog één dier per jaar tussen 2010 en 2019^{16,17}.

De Witsnuitdolfijn komt voor in de koude gematigde en subarctische wateren van de Noord-Atlantische Oceaan, meestal beperkt tot de zones van minder dan 1.000 m diep. In de Noordzee zitten ze bijna exclusief in het centrale en noordelijke deel, waar de populatie in 2016 op 20.000 dieren werd geschat¹⁸. Maar als goede zwemmers is het natuurlijk maar een klein uitstapje naar meer zuidelijke wateren. Opvallend bij Witsnuitdolfijnen is het relatief hoge aantal dieren met misvormingen aan de ruggengraat – meer dan bij andere soorten: mogelijk scheefgroei na een verwonding¹⁹? Maar het blijft een beetje een mysterie.

TUIMELAARS, DOOD EN LEVEND

De solitaire Tuimelaar die reeds jaren aanwezig is in Belgische en aanpalende Franse wateren was ook in 2022 op post. Het dier werd het vaakst gezien in de buurt van de Oostdyck en de Westhinder zandbanken. Het was nog steeds heel sociaal naar de mens toe, en vergezelde geregeld kleine vaartuigen. Terwijl het opstijgen uit de diepte vaak het saaiste deel is van een Noordzeeduik, was dat met dit beest in de buurt net het meest spannende. We kregen laaiend enthousiaste berichten van duikers die tijdens hun decompressiestop op weg naar de oppervlakte het bezoek gekregen hadden van dit erg geïnteresseerde dier, druk geluidjes aan het maken en mogelijk even vereerd met wat gezelschap als de duikers zelf. Een deurtje naar een heel andere wereld ging even open.

Op 12 juni werd het dier opgemerkt door duikers voor Oostende, nabij het wrak van de Sigurd Faulbaums; het stootte met zijn snuit tegen een

duikbril en trok aan zwemvliezen. Maar veel opmerkelijker: het was vergezeld van een andere, veel minder sociale Tuimelaar.

Op 2 oktober spoelde een dode Tuimelaar aan in De Haan. Een vergelijking met foto's van het dier dat al enige tijd in onze wateren aanwezig is, toonde aan dat dit niet hetzelfde dier betrof. Het was een jong mannetje, 2,24 m lang en amper 129 kg zwaar. Het dier was niet enkel erg mager: het vertoonde een belangrijke verwonding aan de staartwortel, zoals typisch veroorzaakt door een scheepsschroef. Omwille van de ontbindingstoestand kon niet met zekerheid bevestigd worden dat het dier die verwonding kort voor of na de dood opgelopen had.

Strandingen van Tuimelaars komen tegenwoordig bij ons slechts zelden voor: in de laatste 25 jaar waren er slechts drie (in 2016, 2017 en 2022). De soort is nagenoeg verdwenen uit onze wateren in de jaren 1960.

De Tuimelaar was erg ontbonden. De staart en de staartwortel vertoonden parallel verwondingen, mogelijk het gevolg van contact met een schroef.

OPNIEUW SPITSSNUITDOLFIJNEN

Nog maar twee jaar geleden werden we geconfronteerd met erg zeldzame gasten in de Noordzee: spitssnuitdolfijnen. In 2020 spoelden onafhankelijk van elkaar twee nog levende Gewone spitssnuitdolfijnen aan. Tot dan waren slechts vijf strandingen van deze soort geregistreerd bij ons, de laatste in 1972. In 2022 was het (bijna) weer zo ver. Een vroege strandwandelaar, net zijn ogen open gewreven, wreef die even later nog wat verder open toen hij op 29 juli tussen De Haan en Wenduine een grote, nog levende dolfijn zag liggen. Leden van de politie, brandweer, technische dienst en strandreddingsdienst waren snel ter plaatse, en uiteindelijk kon de brandweer het dier terug in zee leiden, rustig voorbij een zandbank. Mooi werk! Men schatte de lengte van het dier op 3 m.

Op foto's die gemaakt werden door brandweer en North Seal Team kon het dier herkend worden als een Gewone spitssnuitdolfijn (Wenduine, 29 juli).

Het is mogelijk dat het dier deel uitmaakte van het groepje van drie spitssnuitdolfijnen dat op 19 juli in de problemen geraakte te Zandvoort (Nederland), maar dat kon via een vergelijking van foto's niet bevestigd worden. Te Zandvoort konden een groot aantal badgasten – het was schitterend strandweer – de dieren terug naar zee duwen. Een overenthousiaste vrouw voelde de Kleine Zeemeermin in zichzelf bovenkomen: ze omarmde het dier, en sloeg er dan een been over, tot twee keer toe. Heel even zat ze op de rug van de spitssnuitdolfijn, maar ze werd onmiddellijk door omstaanders tot de orde geroepen: “Doe effe normaal!”. Ze mocht daarna in gesprek met de politie die de filmbeelden heel aandachtig bekeken had. Haar onbezonnen actie verspreidde zich snel over het internet. Naar aanleiding van de bijna-stranding waar-schuwde men in Nederland voor de mogelijk-

heid van nieuwe strandingen in de komende dagen en weken. Spitssnuitdolfijnen horen niet thuis in de Noordzee en uit ervaring weet men dat de kans dat ze aanspoelen, als ze hier terechtkomen, erg groot is. En ze spoelden aan: op 30 juli in Denemarken, een week later in Schotland (twee dieren), op 15 augustus in Engeland en op 18 augustus op Texel.

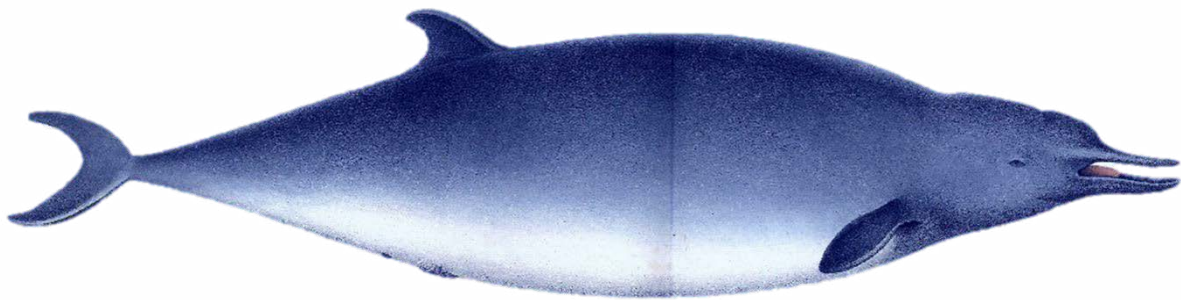
Op 22 augustus was er opnieuw een melding van een spitssnuitdolfijn bij ons. Opvarenden van een klein vaartuigje konden heel dicht bij het strand van De Panne een tamelijk grote dolfijnachtige filmen. Het erg actieve dier kwam tot vlak bij de boot, en men schatte de lengte op meer dan 3 m. Mogelijk was het niet alleen. Medewerkers van het KBIN herkenden de dolfijnachtige als een spitssnuitdolfijn, vermoedelijk een jonge Gewone spitssnuitdolfijn²⁰. Dat de identificatie onzeker is, is normaal. Op zee, en zelfs op het strand, zijn de verschillende soorten spitssnuitdolfijnen moeilijk uit elkaar te halen. Bovendien wordt nog geregeld een nieuwe soort beschreven, meestal op basis van een gestrand dier. Zo werd in 2021 Ramari's spitsnuitdolfijn beschreven. Maori's hadden het dier gevonden op een strand in Nieuw-Zeeland²¹. De naam verwijst naar een Maori-walviskenner, en de wetenschappelijke naam, *Mesoplodon eueu*, naar 'grote vis' in het Khwe, een nog maar weinig gesproken taal in zuidelijk Afrika waar de meeste Ramari's spitsnuitdolfijnen aangetroffen werden. Ook in de jaren daarvoor werden nieuwe soorten beschreven op basis van gestrande dieren²², en van sommige zijn slechts een handvol waarnemingen op zee bekend. Wetenschappers vermoeden dat nog soorten wachten op hun ontdekking.

Natuurbeschermers maken zich zorgen over de vele strandingen van spitssnuitdolfijnen de laatste jaren, ver buiten hun normale leefgebied. Onderzoek van het fenomeen spitst zich toe op een mogelijk verband met het gebruik van actieve SONAR-systemen die onder water heel wat lawaai veroorzaken. Defensie zet die systemen in voor het opsporen van onderzeeboten. Om de blootstelling van diep duikende walvisachtigen aan het geluid te vermijden, onderzoekt men onder meer in welke gebieden ze voorkomen en waar men dus bij het gebruik van actieve SONAR met hun aanwezigheid in het bijzonder rekening kan houden²³.

EEN SPITSSNUITDOLFIJN EET GEEN BROOD

De opmerkelijke waarnemingen en strandingen van spitssnuitdolfijnen aan onze kust maakten ons benieuwd naar het eerste geregistreerde geval in België, plastisch beschreven door Dumortier in 1839²⁴. Op 21 augustus 1835 spoelde een levend dier aan te Oostende, ten oosten van de haveningang. Het werd door vissers geclaimd en onmiddellijk verkocht aan de heer Paret die een rariteitenkabinet had en daar natuurlijk het skelet van dit ongewone dier graag wilde aan toevoegen. Hij moest daarvoor nog even geduld oefenen, want het was nog niet helemaal dood. Het was – vreemd genoeg voor die tijd – niet onmiddellijk afgemaakt. Men liet het nog twee dagen levend op het strand liggen, mogelijk omdat het toch al verkocht was. Het dier wilde jammer genoeg *“niets eten”*. *“Het weigerde het natgemaakt brood en andere voe-*

dingsmiddelen dat het toegestopt kreeg”. *“Vaak uitte het luide kreten met een holle, diepe stem die iets weg had van het loeien van een koe”*²⁵. Men stelde vast dat het een 3,45 m lang vrouwtje was – nog jong *“want de tanden waren nog niet doorgebroken”*. Dumortier kende blijkbaar slechts één eerdere stranding van dergelijk dier, te Le Havre tien jaar eerder. Men had bij dat dier eveneens slechts rudimentaire tanden teruggevonden, en de grote natuurhistoricus Georges Cuvier had toen verklaard dat deze soort van tijd tot tijd al haar tanden verliest. Dumortier wist niet dat James Sowerby het dier van Oostende als soort al in 1804 beschreven had op basis van een schedel. Hij had de soort de naam *‘bidens’* gegeven: ‘twee tanden’. Enkel bij mannetjes zijn de tanden zichtbaar; bij jonge dieren en vrouwtjes zitten ze verborgen in het tandvlees.

Deze Gewone spitssnuitdolfijn, aangespoeld te Oostende in 1835, wilde geen brood eten.

EEN GEWONE VINVIS OP DRIFT

Op 30 september ontdekten zeilers ten zuiden van het westelijke deel van de Nieuwpoortbank het kadaver van een walvis: helemaal ondersteboven (de walvis) en erg opgeblazen (ook de walvis). De Simon Stevin en een vaartuig van de Scheepvaartpolitie waren in de buurt en gingen poolshoogte nemen. Omdat het dier zeker voor kleine vaartuigjes een obstakel kon vormen, stuurde het Maritiem Reddings- en Coördinatiecentrum (MRCC) een Bericht aan Zeevarenden uit. De Scheepvaartpolitie bewaakte het kadaver tot het slechter wordende weer hen verplichtte binnen te varen. 's Avonds werden de resten van het dier door de wind en de stroming voorbij de koppen van de haven van Oostende geduwd: het was zelfs zichtbaar vanaf de kust. Driftmodellering had voorspeld dat het dier mogelijk de volgende ochtend kon aanspoelen in de buurt van Zeebrugge, en alle

diensten met taken bij het verwerken van een walviskadaver waren op de hoogte. Maar blijkbaar had de harde wind, zuidwest 7, meer vat op het opgeblazen dier dan verwacht. Op 1 oktober vonden de opvarenden van de *Straffe Hendrik* en de *Sterken Dries* geen spoor van een walvis op zee, en ook de vele strandbezoekers waren tevergeefs naar de kust afgezakt. Opengescheurd en gezonken, of onze kust gemist en afgedreven richting Zeeland?

Een dode vinvis voor onze kust, 30 september 2022

Een dag later kwam het verlossende antwoord: opengescheurd maar niet gezonken. Het kadaver werd op zondagochtend in alle vroegte aangetroffen op de zeedijk van Westkapelle (Zeeland). Het dier bleek erg ontbonden, en we beseften dat we aan onze kust aan een erg onaangename klus ontsnapt waren. Door een

wandelmarathon waarvan het parcours toevallig langs het dier liep, konden de resten pas een dag later geborgen worden. Een extra attractie voor de talrijke sportievelingen, want het dier was van heel dichtbij te zien en al van veel verder af te ruiken. De vinvis bleek een mannetje van 13,7 m lengte.

Onze kust is hieraan ontsnapt: een zwaar ontbonden Gewone vinvis die langs onze kust voorbij dreef en uiteindelijk in Nederland aanspoelde.

BULTRUGGEN VOOR DE KUST!

In 2022 bereikten ons opnieuw opwindende berichten over Bultruggen. Op 23 mei werd een Bultrug opgemerkt voor de kust van Walcheren, en het dier bevond zich tussen 30 mei en 4 juni voor Zeebrugge en Knokke-Heist. Het was vaak duidelijk zichtbaar vanaf het strand en maakte voor de vele kijklustigen de voor Bultruggen typische sprongen uit het water.

Enkele surfers hadden voor het strand van Knokke een close encounter: *“Gelukkig nam iemand een foto, anders hadden ze me thuis nooit geloofd”*. Er werden inderdaad heel veel foto's gemaakt: die toonden niet enkel een jong dier, maar helaas ook een erg vermagerd dier met talrijke littekens en verwondingen. Een bootverhuurbedrijf wilde van de gelegenheid gebruik maken om excursies naar het dier te organiseren, *met respect voor het welzijn van*

het dier, maar ze kregen al snel een lichte zeebries van voren: *“het leek erg ongepast om een walvis die duidelijk niet gezond is, te verstoren”*. De negatieve publiciteit dwong hen om ermee te stoppen.

Breachende Bultrug voor Knokke op 3 juni

De daarop volgende dagen en weken werd het dier sporadisch nog opgemerkt in de Westerschelde, voor de Zeeuwse kust en later in het Marsdiep, tussen Den Helder en het eiland Texel. Maar op 5 juli kwam slecht nieuws vanuit Vlieland, in het noorden van Nederland: *Er ligt een dode Bultrug op het strand*. De foto's van het dier lieten er geen twijfel over bestaan: dit was de Bultrug die in mei en juni onze kustwateren bezocht had. Medewerkers van de Universiteit Utrecht, Wageningen Marine Research en Naturalis stelden vast dat het een erg jong vrouwtje was, amper 6,5 m lang. Een groot dier dat wel, maar een Bultrugkalf meet bij de geboorte al 4 m. Mogelijk was het nog maar net zelfstandig. Het dier was erg mager door een gebrek aan voedsel en de daarmee gerelateerde uitdroging, en het had tal van huidontstekingen.

Helemaal tegen het jaareinde was het opnieuw prijs: bij tamelijk slecht weer merkte een loods de *blow* van een walvis op, ongeveer 12 km voor Oostende. Hij slaagde erin om met zijn telefoon een kort filmpje te maken: dit was duidelijk een Bultrug.

Bultruggen lijken steeds vaker af te dwalen naar de zuidelijke Noordzee. Bij ons zijn er sinds

2011 een handvol waarnemingen bekend, maar zeker in Nederlandse en Britse Noordzeewateren zijn ze tegenwoordig jaarlijks te zien. Het is mogelijk dat het stijgend aantal waarnemingen het gevolg is van een groeiende populatie in de Atlantische Oceaan. Misschien volgen ze scholen kleine visjes tot in de Noordzee: zeker in december 2022 was bijvoorbeeld heel wat Sprot aanwezig voor onze kust. Strandingen blijven bij ons erg zeldzaam, met een dier in 1751 en 2006^{26,27}.

De Bultrug heeft, in tegenstelling tot de Potvis, geen probleem met ondiep water. De belangrijkste bedreigingen in onze contreien zijn de aanvaring met een schip en verstrikking in passief vistuig. Vandaar dat bij waarnemingen overheidsdiensten bevoegd voor scheepvaartveiligheid op de hoogte gebracht worden. Die verspreiden een Bericht aan Zeevarenden: *a.u.b. uitkijken en voorzichtig zijn!* Aanvaringen zijn een belangrijk onderwerp in fora die de bescherming van grotere walvissen, waaronder de Potvis en de diverse soorten vinvissen, behandelen. Met het nieuwe onderzoeksvaartuig Belgica probeert België zijn steentje bij te dragen tot het vinden van manieren om die te vermijden.

De foto's van de Bultrug voor het strand van Knokke toonden een erg vermagerd dier met tal van huidverwondingen.

HET VERMIJDEN VAN AANVARINGEN

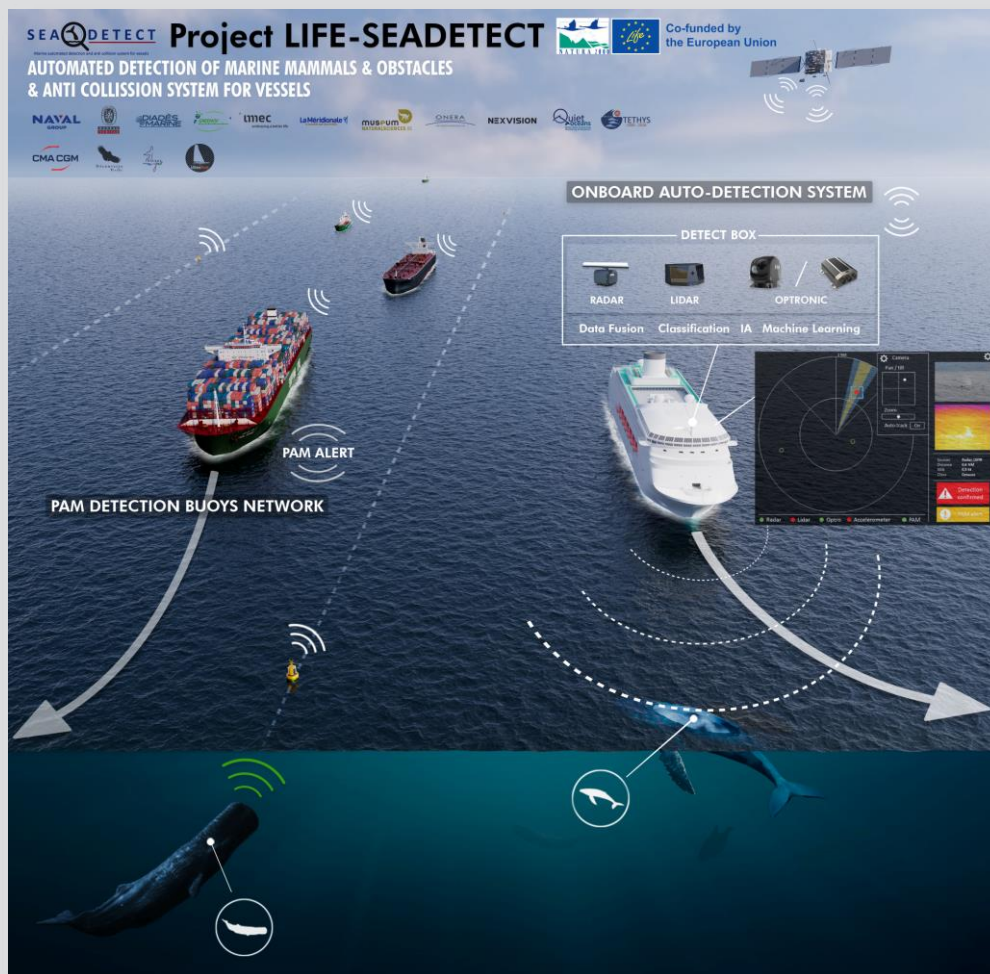
De laatste decennia hebben het toenemend scheepvaartverkeer, samen met de hogere snelheid van vaartuigen²⁸, geleid tot een toenemend aantal aanvaringen met walvissen – voor die walvissen vaak met dodelijke afloop²⁹. In het Pelagos-reservaat in de Middellandse Zee zijn dergelijke aanvaringen de belangrijkste doodsoorzaak voor Gewone vinvissen en Potvissen. Voor het vermijden van aanvaringen zijn enkele factoren erg belangrijk: het vermogen om walvissen te detecteren, de reactietijd van de bemanning en de tijd die nodig is om het schip van koers te doen veranderen. Die hangen op hun beurt af van de grootte en de snelheid van het schip en van de toestand van de zee.

In het kader van het SEADETECT-project, een door de Europese Unie gefinancierd LIFE-programma, zal het KBIN bijdragen tot de ontwikkeling van een geautomatiseerd detectiesysteem voor walvissen. Het project zal vier jaar duren en wordt uitgevoerd door tien partners uit België, Frankrijk en Italië.

Het SEADETECT-project zal drie systemen ontwikkelen:

- Een systeem aan boord van schepen dat in real time waarschuwt bij het detecteren van obstakels vóór het schip, waaronder walvissen;
- Een netwerk van hydrofonen voor het in real time bepalen van de positie van walvissen;
- Software voor het delen van detecties met andere schepen in het gebied.

Het systeem voor automatische detectie zal voor minstens zes maanden aan boord van het nieuwe onderzoeksvaartuig RV Belgica geplaatst worden. Daarnaast zullen onderzoekers de gevolgen op het aantal aanvaringen van een meer algemene toepassing van dit geautomatiseerd detectie- en anti-aanvaringssysteem op Potvissen en vinvissen evalueren en vergelijken met andere mogelijke maatregelen.

5. ZEEHONDEN IN 2022

STRANDINGEN VAN ZEEHONDEN

In 2022 spoelden 54 dode zeehonden aan: 18 Grijs en 10 Gewone, en 26 dieren die niet tot op soort gebracht konden worden. Ze spoelden vooral aan tussen februari en mei (36; 67% van die dieren). Tussen Oostende en De Panne spoelden duidelijk meer dieren aan (1,1/km strand) dan tussen Bredene en Knokke (0,6/km strand). Minstens 14 van de zeehonden zijn gestorven in visnetten – allemaal tussen januari en mei. Minstens één dier werd gedood door een andere zeehond. Maar veel zeehonden waren te ontbonden om er nog de meest waarschijnlijke doodsoorzaak voor te bepalen.

De 54 strandingen van 2022 zijn er heel wat minder dan de 101 dieren van 2021. Mogelijk was die piek het gevolg van andere meteorologische omstandigheden in het voorjaar of een afwijkend verplaatsingspatroon van Grijs zeehonden na het spenen in de kolonies van de oostkust van Engeland. Hoewel opmerkelijk veel van de dieren van 2021 gestorven waren in visnetten³⁰, lijkt het onwaarschijnlijk dat visserij met staand want in 2021 op een andere manier of in een ander gebied beoefend werd in vergelijking met in 2020 of 2022.

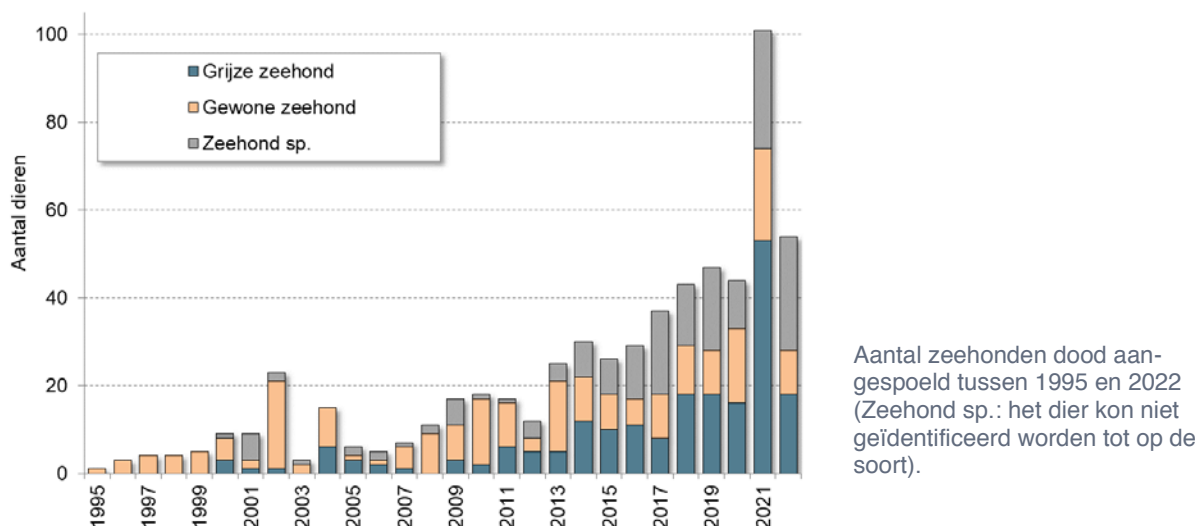
De meest opvallende dode zeehond was een zeer recent gestorven Grijs zeehond die aanspoelde in Wenduine op 25 september. Het dier van net geen 2 m lang en 160 kg zwaar bleek drachtig; de bijna voldragen vrouwelijke foetus was 45 cm lang. De autopsie bracht aan het licht dat het dier gestorven is door een bloeduitstorting tussen maag en lever. Die bloeduitstorting kwam er na een 'trauma', maar het was niet mogelijk om de achtergrond ervan te achterhalen.

De bijna voldragen foetus van een Grijs zeehond (25 september, Wenduine)

De brandweer haalt een dode zeehond op van het strand van Wenduine (25 september 2022).

Aantal gestrande zeehonden per badplaats in 2022

	Grijze zeehonden	Gewone zeehonden	Zeehond sp.	Lengte kust (km)	Aantal/km kustlijn
De Panne		1	3	4,7	0,9
Koksijde	3	1	5	8	1,1
Nieuwpoort	1	3	3	3,6	1,9
Middelkerke	1		2	7,7	0,4
Oostende	3	3	6	8,6	1,4
Bredene			2	3,6	0,6
De Haan-Wenduine	6	2	2	10,4	1,0
Blankenberge	2		1	3,2	0,9
Zeebrugge	2		1	5,4	0,6
Knokke-Heist			1	10,2	0,1
Totaal	18	10	26	65,4	0,8

DE OPVANG VAN DIEREN IN NOOD

Sealife haalde in 2022 12 Grijze en drie Gewone zeehonden op voor verzorging. Twee Grijze zeehonden vertoonden verwondingen rond de nek die veroorzaakt waren door monofilament nylon vistuig zoals gebruikt bij passieve visserij. In 2021 bleek dergelijke bijvangst de doodsoorzaak van enkele tientallen aangespoelde zeehonden.

In 2022 zijn zes zeehonden gestorven in de opvang: een Gewone en vijf Grijze zeehonden. Dit waren dieren die al erg verzwakt waren en heel weinig kans maakten op overleving, of dieren met een afwijking. Eén diertje was blind: het stootte overal tegen en er was geen andere mogelijkheid dan het te laten inslapen. In andere jaren zijn het vooral Gewone zeehonden die het niet redden. Een analyse van de opvang van meer dan 4.000 zeehonden in het Verenigd

Koninkrijk en Ierland tussen 1988 en 2020 toonde aan dat Grijze zeehonden 4,5 keer meer kans hadden om te overleven in opvang, en vrijgelaten kunnen worden³¹. Sealife liet acht Grijze en drie Gewone zeehonden vrij na verzorging.

Medewerkers van Sealife assisteerden ook op het strand bij dieren in nood. Ze konden, samen met het North Seal Team, twee zeehonden bevrijden van stukken visnet: één met een stuk monofilament net rond de nek, de ander met een veel zwaarder stuk sleepnet. De verwondingen vielen mee, en de dieren konden onmiddellijk terug vrijgelaten worden. Een ander dier met een groot stuk sleepnet rond de nek vertoonde zich enkele keren op het droge, maar het kon jammer genoeg telkens ontsnappen aan zijn redders in spe.

Deze zeehond kon van het stuk visnet bevrijd worden (14 maart 2022).

Zeehonden gaan minder snel in de opvang dan vroeger, toen zowat elke pup die zich op het strand vertoonde snel en zonder pardon naar de opvang ging, willens nillens. Heel vroeger werden ze zelfs opgehaald met een vliegtuigje, helemaal vanuit het noorden van Nederland. Nu worden ze eerst een tijdje geobserveerd. Doen ze het goed, dan blijven ze liggen. Soms hebben ze enkel een duwtje in de goede richting nodig, zoals de jonge Grijsze zeehond die op 22 januari in De Haan over de zeedijk hobbelde, recht naar de trambaan.

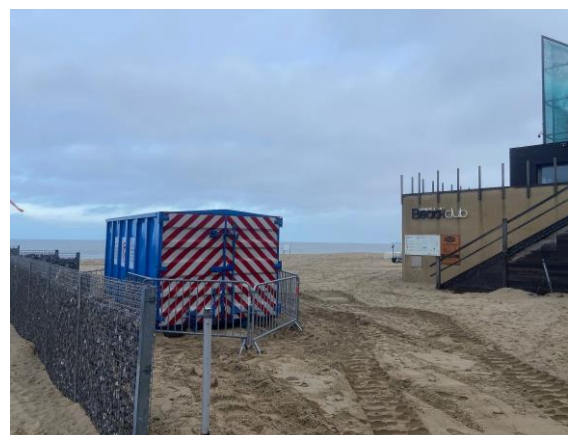
In Nederland en het Verenigd Koninkrijk geeft men jonge zeehonden op het strand een kleur-tje: zo kan men ze wat volgen, en weet het publiek dat ze de hulpdiensten niet moeten alarmeren. Kleurrijke zeehonden werden bij ons opgemerkt op 28 januari (blauw), 7 februari (roze) en 4 maart (fluo groen/blauw).

We hadden in 2022 bezoek van enkele zeehonden die ooit in de opvang waren. Zeehond UK-63281 had het naar zijn zin op het Klein strand te Oostende tussen januari en maart, en wat later verhuisde het naar de IJzermonding. Het dier was in juli 2021 verzwakt aangetroffen te Snettisham (UK) en was na verzorging vrijgelaten te Sutton Bridge. Zeehond D3561 werd gezien te Bredene op 23 februari. Het dier was in 2022 na twee maanden verzorging in het opvangcentrum in Norddeich (Duitsland), vrijgelaten op het eiland Juist. En op 22 december lag zeehond 22-066, eerder in het jaar even verzorgd in het Nederlandse Pieterburen, op het strand van Wenduine; enkele weken later bleek dat het dier opnieuw verzorging nodig had.

Heel sporadisch worden in het buitenland 'Belgische' dieren opgemerkt. Op 15 oktober werd zeehond BE417 gezien te Boulogne (Frankrijk) – gezond en wel. Een mooi bewijs dat vrijgelaten dieren in de natuur kunnen overleven: de zeehond was al in 2015 verzorgd en in oktober van dat jaar weer vrijgelaten.

Een met verf gemarkeerde zeehond (Knokke, 28 januari; boven), zeehond 22-066 (Wenduine, 22 december; midden) en BE417 (helemaal rechts op de foto) bij andere volwassen zeehonden op het strand van Boulogne (F) in oktober 2022 (onder)

Vóór zeehonden in Sealife opgenomen worden, gaan ze eerst even naar de tijdelijke quarantaine-container, op het strand geplaatst in samenwerking met DG Leefmilieu (zie verder).

Een jonge Grijsze zeehond toont zijn tanden op het strand van Nieuwpoort op 17 januari 2022. Het dier werd vier dagen op het strand geobserveerd voor beslist werd om het op te nemen in Sealife voor verzorging. Het dier had longproblemen en was zichtbaar vermagerd.

Op 9 maart 2022 werd op het strand van Nieuwpoort een zeehond aangetroffen met een stuk nylon net strak rond de nek. De brandweer kon het dier vangen en het net verwijderen.

VOGELGRIEP: OOK BIJ ZEEHONDEN?

2022 was geen goed jaar voor wilde vogels. Vooral onder Europese, Aziatische en Noord- Amerikaanse wilde vogels heerste sinds het najaar van 2021 een enorme uitbraak van vogelgriep (H5N1) – *aviaire influenza*. De laatste jaren is die vogelgriep geëvolueerd van een pandemie naar een endemie: het virus verdwijnt niet meer jaarlijks, maar blijft aanwezig onder de vogelpopulaties, ook buiten het trekseizoen. Vanaf eind 2022 werd ook in Zuid-Amerika massale sterfte van wilde vogels vastgesteld.

Opvangcentra werden in vele landen overstelpt met stervende vogels. Omdat bijzonder veel populaties van kust- en zeevogels (sternen, meeuwen, Jan-van-genten, aalscholvers) zwaar getroffen werden, was er bij ons vooral veel werk voor het *Opvangcentrum voor vogels en wilde dieren Oostende* (VOC Oostende). De opvangcentra namen verregaande maatregelen om besmetting van de nog gezonde opgevangen vogels te vermijden. De overheid nam initiatieven met tot doel een beeld te krijgen van de virusstammen die circuleren en om de evolutie van de uitbraak in beeld te brengen.

Maar ook bij zoogdieren werd het virus aangetroffen, onder meer bij Gewone zeehonden in Canada, Bruine beren in de VSA en bij een levend gestrande Bruinvis in Zweden. In ons land testten in verschillende Vlaamse provincies Vossen positief voor het circulerende vogelgriepvirus. Heel recent werd het virus aangetroffen in zeehonden en otters in Schotland³², in zeehonden in Duitsland³³.

Nog zorgwekkender was de uitbraak van het H5N1 virus in een Nertsenfokkerij in Spanje in oktober 2022. Daar muteerde het virus, waardoor het gemakkelijker overdraagbaar werd van Nerts naar Nerts. Zo werd de al lang smeulende vrees dat een gemuteerd H5N1 virus een menselijke pandemie zou kunnen veroorzaken, aangewakkerd: het virus leek zich te hebben verspreid doorheen een dicht opeengepakte zoogdierpopulatie ...³⁴. Het leek alvast een nieuwe reden om Nertsenfokkerijen te verbieden, na talrijke uitbraken van het SARS-CoV-2 virus in dergelijke fokkerijen³⁵. Maar de uitbraak had ook tot gevolg dat overal op de wereld alarmbellen afgingen, ook bij de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), die waarschuwde voor de gevaren van een nieuwe zware griepedemie.

En het slechtste nieuws kwam heel recent. In de Kaspische zee zijn in november-december 2022 naar schatting enkele duizenden Kaspische zeehonden gestorven. Over de doodsoorzaak bestaat nog altijd veel speculatie, maar mogelijk zat H5N1 er voor iets tussen. Meer duidelijkheid was er in Zuid-Amerika. In de eerste weken van 2023 werden in Peru vele honderden zeeleeuwen aangetroffen die gestorven waren aan vogelgriep. Eerst dachten wetenschappers dat de dieren besmet waren na contact met vogels, elke zeeleeuw apart. Het hoge aantal dode dieren deed hen echter al snel vermoeden dat het waarschijnlijker is dat het virus gemuteerd is en overgedragen werd via direct contact met soortgenoten in de dichtbevolkte kolonies. De overheid maakte zich ook zorgen omdat dierenliefhebbers pogingen ondernamen om – onbeschermd – stervende zeeleeuwen of pinguïns te redden³⁶. Al zeer snel na de massale sterfte besliste men om dringend een eerste versie van de onderzoeksresultaten te publiceren: *omwille van de zorgwekkende aard van de situatie wilde men zo snel mogelijk alarm slaan*³⁷. Volgens de onderzoekers is dit het eerste geval van massale sterfte van wilde zoogdieren in Zuid-Amerika en zou het de eerste keer zijn dat het vogelgriepvirus overgedragen wordt binnen de populatie van een wild zoogdier.

Gelukkig worden momenteel weinig mensen geïnfecteerd door het circulerende vogelgriepvirus H5N1. Sinds 2003 registreerde men wereldwijd meer dan 450 sterfgevallen (data WHO), maar men beoordeelt het risico voor de mens voorlopig als laag. Doorgaans kregen de personen die besmet raakten het virus rechtstreeks van een besmette vogel, en ze gaven het niet door aan anderen. Maar recente gebeurtenissen tonen aan dat je een virus beter *au sérieux* neemt.

Ook wij doen dat bij zeezoogdieren. Dood aangespoelde zeezoogdieren die verzameld worden voor onderzoek, worden getest op vogelgriep. Sealife Blankenberge neemt eveneens maatregelen bij de opvang van zieke of gewonde zeehonden. Zo dragen medewerkers beschermkledij en door middel van een sneltest en een PCR test wordt nagegaan of ze drager zijn van het vogelgriepvirus. Om eventuele verspreiding van het virus naar soortgenoten te voorkomen, verblijft een op te vangen zeehond tijdelijk in een quarantainecontainer; het dier mag die pas verlaten nadat uit de test gebleken is dat het niet besmet is met het vogelgriepvirus.

OVERAL RUSTENDE ZEEHONDEN

Zeehonden zijn tegenwoordig helemaal niet meer zeldzaam aan onze kust. Het zijn zowel jonge als volwassen dieren die even komen uitrusten en hoogstens enkele dagen in de buurt blijven. In de wintermaanden zijn het vaak nog maar net gespeende Grijze zeehonden die één of twee dagen hoog op het strand of in de duinen gaan liggen.

Het opduiken van zeehonden op het strand of in havens blijft tamelijk onvoorspelbaar, met uitzondering van op twee plaatsen: de haven van Nieuwpoort en het Klein Strand te Oostende. In de haven van Blankenberge werd jaren geleden al een ponton aangelegd met de bedoeling om rustende zeehonden daar een veilige en onverstoorde rustplek te bieden. Dat zeehondenponton blijkt geen groot succes: het duurde erg lang voor het ontdekt werd door een zeehond, en het krijgt maar heel zelden eens een zeehond op bezoek.

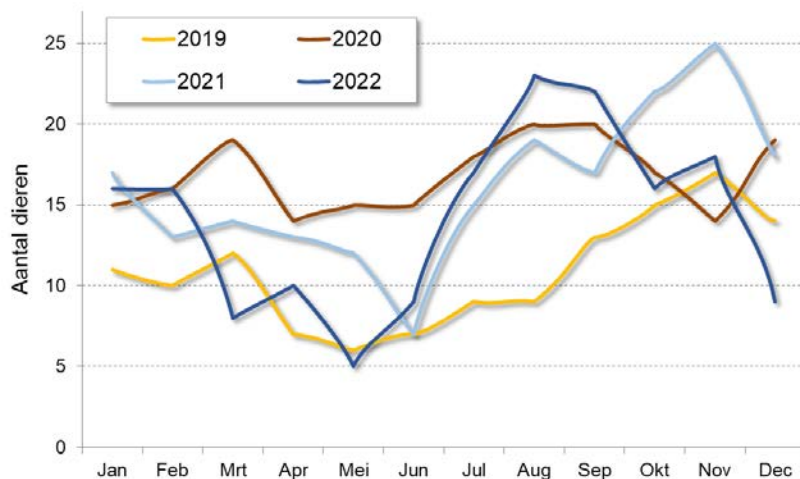
Te Oostende wordt speciaal voor de zeehonden een klein stukje strand gereserveerd: niet eenvoudig zo dicht bij het drukke stadscentrum. Toch voelen de dieren zich hier blijkbaar thuis. Ze liggen er bijna dagelijks op een klein stukje strand, soms met zes samen. Gewone en Grijze zeehonden liggen vredig naast elkaar. Ze zijn voor de vele toeristen gemakkelijk zichtbaar vanaf de wandeldijk, en vormen er intussen een toeristische attractie. Veel zee- en kustvogels profiteren mee van het stukje onverstoorde strand.

Te Nieuwpoort zijn er veel meer zeehonden, soms wel een twintigtal. Ze pendelen tussen de

zee en hun twee favoriete uithaalplaatsen: het zand en slijk van het natuureservaat op de rechteroever van de IJzermonding en, wat verder landinwaarts, het beton van hun favoriete botenhelling in de jachthaven. In Nieuwpoort zijn het vrijwel uitsluitend Gewone zeehonden. Na het voorjaar is er een dipje in het aantal dieren: dan zijn er veel die vertrekken naar hun vertrouwde voortplantingskolonies in de ons omringende landen. Op het einde van de zomer zijn ze terug. De piek in het aantal geboortes vinden we nu in de maand juni; enkele decennia geleden was dat nog een maand later³⁸.

Er waren enkele vaste gasten in Nieuwpoort: dieren met een merkplaatje (F520, BE554 en UK63281) of met unieke fysieke eigenschappen waardoor ze gemakkelijk herkenbaar zijn. Ze komen er soms maanden aan één stuk door dagelijks uitrusten, en enkele zitten er al meerdere jaren na elkaar.

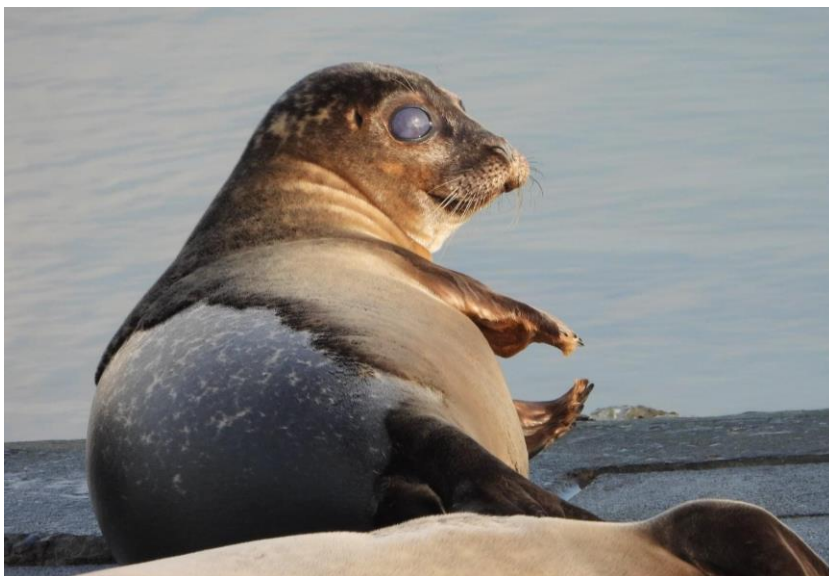
Ook *Pop-eye* is thuis in Nieuwpoort. Dit dier heeft een letsel aan het rechteroog, al minstens vanaf december 2020, en het lijkt er niet beter op te worden. De diagnose van de dierenartsen is 'exophthalmus': het uitpuilen van de oogbol. De oorzaak is niet duidelijk zonder een uitgebreid onderzoek; de oogbol kan te groot zijn, of er is een toegenomen druk in de oogbol. Mogelijk is er een aandoening achter de oogbol die het oog naar buiten drukt: een abces of een tumor, of gezwollen oogspieren. Er is duidelijk blijvende schade, maar het dier lijkt verder gezond.

Aantal Gewone zeehonden aanwezig in de haven van Nieuwpoort (maximaal aantal individuen dat elke maand samen gezien werd) van 2019 tot 2022

Een zootje zeehonden thuis op een botenhelling te Nieuwpoort op 21 november 2022

Vaste verblijver Pop-eye, het dier met het oogletsel, in de haven van Nieuwpoort (30 januari 2022)

Op drukke zomerdagen profiteren kust- en zeevogels mee van het stukje strand voorbehouden voor zeehonden te Oostende (19 juli 2022).

Een erg zwarte (melanistische) Grijze zeehondenpup op het strand van Oostende (1 april 2022)

Een met een geel plaatje gemerkte zeehond op het strand van Koksijde (3 maart 2022)

EEN KLEINTJE!

Er kwam opvallend nieuws uit Nieuwpoort: daar is mogelijk een zeehond geboren³⁹. Een klein diertje met groot nieuws, want we hebben eigenlijk geen weet van geboortes van zeehonden in ons land in de 21^e of zelfs de 20^e eeuw.

Op 7 augustus kregen we de melding van de aanwezigheid van een zeer jonge zeehondenpup, naar verluidt nog met navelstreng, die in het slijk van de IJzermonding toenadering zocht tot een duidelijk lacterend vrouwtje. De pup deed dat ook, zoals dat wel vaker gebeurt in kolonies, tot andere dieren, onder meer op 9 augustus op een boothelling in de haven. Op 10 augustus werd waargenomen hoe het diertje pogingen ondernam om te drinken, maar het

kreeg tikken van het vermoedelijke moederdier. Misschien was mama wat grumpy door de vishaak in haar lip. Maar Sabine van de overzetboot had de pup ook effectief zien drinken. Hoewel jonge Gewone zeehonden vrijwel onmiddellijk na de geboorte kunnen zwemmen, worden ze pas op een leeftijd van ongeveer 24 dagen gespeend. Het diertje, duidelijk kleiner dan de soortgenoten, was in oktober nog steeds aanwezig in de IJzermonding.

De (mogelijke) geboorte betekent in theorie dat de IJzermonding de status van rustplaats voor zeehonden kan inruilen voor de status 'voortplantingsgebied'. Afwachten of we ook in de volgende jaren nieuw leven mogen verwelkomen in Nieuwpoort!

De eerste van vele? Dit vermoedelijke moederdier zoogt een pup die vermoedelijk te Nieuwpoort geboren werd (screenshot van een filmpje, begin augustus).

ZEEHONDEN IN RIVIEREN EN KANALEN

In 2022 werden opvallend veel zeehonden opgemerkt in het binnenland, tot in Moerzeke, Berlaar, Lier en Mechelen. Meestal zaten ze in rivieren die rechtstreeks in verbinding staan met de zee, zoals de Zenne of de Schelde, en meestal waren het Gewone zeehonden. Geen probleem wanneer ze geen sluis passeren: wat zwemmen en ze zijn terug thuis.

Eén Grijs zeehond verkaste voor een tijdje naar echte binnenwateren – of waren het er twee? Feit is dat op 20 september een grote Grijs zeehond doorheen de Sint-Jorissluis te Nieuwpoort gegaan is, de Plassendalevaart op. Twee dagen later zat het dier in het Kanaal Gent-Oostende ter hoogte van Stalhille en Varsenare, maar het werd in die periode opgemerkt tot in de buurt van Brugge. Daarna bleef het een tijdje stil. Een maand later, op 27 oktober, was het dier, of was het een andere Grijs zeehond, terug present in Stalhille, en twee dagen later werd het opgemerkt in de Plassendalevaart te Slijpe. Waar had het een maand uitgehangen?

Mogelijk is het dier tamelijk ongemerkt voorbij Brugge gezwommen, richting Gent. In het weekend van 26 september meldden enkele hengelaars de aanwezigheid van een Grijs zeehond in de buurt van Harelbeke: was dit dier vanuit het kanaal Gent-Oostende de Leie opgezwommen? Eind september werd een zeehond opgemerkt in de Durme te Lokeren, in de Moervaart (Moerbeke-Waas) en de Stekense Vaart (Sinaai en Stekene). Tussen 8 en 10 oktober waren er diverse waarnemingen van een grote Grijs zeehond in de Leie in het centrum van Gent en in de Schelde te Merelbeke. Het is wat puzzelen met kanalen, rivieren en sluizen om te

achterhalen hoe het dier zijn binnenlandse reis mogelijk gemaakt heeft – als het al om één en hetzelfde dier ging.

In ieder geval leek de zeehond op zijn gemak; het dier werd geregeld gezien met een spartelende vis tussen de tanden. Of een zeehond lang gezond kan blijven in zoet water is wat onduidelijk. Er zijn wat berichten over het ontstaan van oogproblemen. In ieder geval werden tot voor kort af en toe zeehonden in dieren-tuinen in zoet water gehouden.

Een volwassen Grijs zeehond in de Plassendalevaart op 29 Oktober 2022

LANGZAAM LEREN LEVEN MET ZEEHONDEN

Het North Seal Team (NST), met intussen ongeveer 140 vrijwilligers, had ook in 2022 de handen vol met het vermijden van verstoring van rustende zeehonden. In weer en wind. Zeehonden hebben rust nodig, op het droge, en ze vinden het ongetwijfeld niet zo leuk om voortdurend in zee gejaagd te worden – voor het welzijn van de dieren wordt stress best vermeden⁴⁰. NST sensibiliseert mensen om zelf, en met hun honden en paarden, op een verantwoorde manier om te gaan met zeehonden. Zeehonden worden inderdaad niet enkel verstoord door strandbezoekers die graag een selfie willen met die andere strandbezoeker. Ook in 2022 werden helaas zeehonden lastig gevallen door honden, onder meer te Oostende. Daar werd een zeehond aangevallen door een grijsbruin gevlekte jachthond. Na wat heen en weer bijten kon de zeehond in zee vluchten, achternagezeten door de hond. Het baasje van de hond had die duidelijk niet onder controle.

Bij NST kwamen vele honderden oproepen binnen over rustende zeehonden. Medewerkers kwamen dan een oogje in het zeil houden, en zorgden ervoor dat het dier ongestoord van wat rust kon genieten. Maar daarnaast verstrekt NST ook informatie aan bezoekers, en het werkt zo mee aan sensibilisering. Foto's van levende zeehonden op het strand worden gedeeld met medewerkers van Sealife Blankenberge die zo kunnen oordelen of een dier ziek of gewond is, en het in de vrije natuur niet zal redden. NST is er ook vaak als eerste bij wanneer een dood dier aanspoelt, en het informeert het KBIN dat dan de nodige stappen kan ondernemen om een dier van het strand te (laten) verwijderen en het eventueel op te halen voor verder onderzoek.

Het North Seal Team mocht in 2022 de Vuurpijl ontvangen van de Oostendse Perskring: die huldigt al meer dan 10 jaar een persoon of organisatie die zich verdienstelijk maakte. Ze mochten ook de Groene Pluim in ontvangst nemen van de stedelijke milieuraad van Nieuwpoort, een vergelijkbare prijs die een bedrijf of vereniging in de bloemen zet die zich het voorbije jaar verdienstelijk heeft gemaakt voor de natuur of het leefmilieu.

Het North Seal Team werkt samen met de VZW Propere Strandlopers en is vertegenwoordigd in de West-Vlaamse Milieufederatie en de Bond Beter Leefmilieu. Begin 2023 was de oprichting van een eigen VZW NorthSealTeam een feit.

ZEEHOND OP HET STRAND?

UN PHOQUE SUR LA PLAGE?
SEAL ON THE BEACH?
ZEEHOND AM STRAND?

Gun ons rust
Laissez-nous tranquilles
Let us rest
Bitte lassen Sie uns ruhen

Hou 30m afstand
Gardez 30m de distance
Keep 30m distance
Bitte 30m Abstand halten

Hond aan de leiband
Keep dogs on a leash
Chiens en laisse
Bitte Hunde an die Leine

Meer info?
Northsealteam.be
Noodnummer +32 491 74 32 78

Het verzekeren van de rust voor een zeehond te Oostende – ook op drukke winterdagen (links).
NST ontwikkelde, samen met enkele andere diensten, een uniform informatiebord
dat op strategische locaties aan de kust kan geplaatst worden (rechts).

6. WALVISSSEN IN DE KUNST

Duizendpoot Wim Opbrouck (muzikant, kunstenaar, acteur, schrijver en presentator-met-gulle-lach), heeft al heel lang een fascinatie voor walvissen. In 2022 bracht hij, in samenwerking met de organisatie Te Gek!⁴¹, de theater-tournee *'Ik ben de walvis'*. Daarin bezong hij het leven en de lange jaarlijkse tochten van een Bultrug. De avonturen van het dier, samen met zijn diepe gedachten (zullen we die ooit kunnen lezen?), worden plastisch beschreven in het bijhorende boek *'Het lied van de walvis'*, heel mooi geïllustreerd met tekeningen van Bruno Vergauwen⁴². Het is het eerste boek dat gepubliceerd werd onder de auspiciën van het nieuw opgerichte *Instituut voor Onderzoek van de Betovering der Zeeën*: een ontmoetingsplaats voor wetenschap, economie en kunst *waarin men zowel de verrukking en blijdschap als het ernstige en acute lijden der zeeën wil bestuderen*.

De Bultrug stond ook centraal in de tentoonstelling 'Open Hart' in het Museum Dr. Guislain (Gent, 26 juni 2022 – 8 januari 2023). Wim Opbrouck stelde er zijn persoonlijk archief met notitieboeken, tekeningen, schetsen en cartoons voor. De vaak subtiële lijnen vormen een inkt in de bonte wereld van zijn dagelijkse hersenspinsels en een ode aan het tekenen.

Als bijna naadloze overgang op zijn tekeningen lag op de binnentuin van het museum een aangespoelde, levensgrote Bultrug in kunststof. Die stelde eenzaamheid en het menselijk lijden voor – heel toepasselijk in deze gastvrije omgeving waar psychisch welzijn centraal staat – maar opende ook de weg naar hoop en bezinning. Als aanloop naar de tentoonstelling schilderde Wim, samen met groepen kwetsbare jongeren, het dier zwart.

Hedwig Snoeckx van de firma Zephyr die de Bultrug mee vorm gaf, samen met bedenker Wim Opbrouck tijdens de opening van de tentoonstelling 'Open Hart'

Illustratie gemaakt door Bruno Vergauwen voor het boek *Het lied van de walvis*
(Wim Opbrouck & Bruno Vergauwen, 2022)

DANKWOORD

Het is niet mogelijk om iedereen die iets bijgedragen heeft tot dit rapport in het dankwoord te vermelden. Onze excuses als u uw naam hieronder niet terugvindt – u bent niet vergeten: we bedanken hierbij alle melders van strandingen en waarnemingen, en alle personen die ons foto's toestuurd. Slechts enkele foto's kunnen hier gepubliceerd worden, maar ze zijn allemaal heel nuttig, bijvoorbeeld voor het inschatten van soort, ontbindingstoestand, leeftijd en zelfs doodsoorzaak. Ook via Natuurpunt (o.a. waarnemingen.be) en zeezoogdieren.org mochten we veel informatie ontvangen. Verder willen we graag de Propere Strandlopers; surf- en yachtclubs en de uitbaters van offshore windparken bedanken, net zoals de opvarenden van onder meer RV Simon Stevin en RV Belgica, en personen aan boord van het toezichtsvliegtuig OO-MMM (KBIN).

We zijn dank verschuldigd voor de heel frequente assistentie bij het recupereren van kadavers aan gemeentelijke diensten, de Hulpverleningszones en de Dienst 112.

Medewerkers van diverse diensten en instituten zijn altijd enthousiast om informatie te bezorgen of ons te assisteren bij tussenkomsten: de Scheepvaartpolitie, Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust, Maritiem Informatiekruispunt (MIK), de diensten van de gouverneur van de provincie West-Vlaanderen, de Civiele Bescherming, het Kabinet van de Minister voor de Noordzee, Basis Lombardsijde, Basis Oostende (Bootsman Jonson), Zeereddingsdiensten; Ship Support, DG Leefmilieu, Dienst Marien Milieu, Dienst voor de Zeevisserij (Dz), Agentschap Natuur en Bos (ANB), Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO), Vlaams Instituut voor de

Zee (VLIZ), Opvangcentrum voor vogels en wilde dieren (VOC) Oostende, Dierenasiel Knokke, Rijkswaterstaat (NL).

We danken de medewerkers van Sealife Blankenberge voor het verzorgen van levend gestrande zeehonden, en Piet Delaender en de medewerkers van Boudewijn Seapark en Seamarco voor hun inspanningen bij de tussenkomsten voor levend gestrande Bruinvissen. We danken medewerkers van diverse opvangcentra in het buitenland voor het overmaken van gegevens over gemerkte zeehonden. Jaap van der Hiele bezorgde ons heel wat informatie uit het nabije Zeeland en SOS Dolfijn gaf advies bij levend gestrande dieren. Guido Keijl van Naturalis bezorgde ons enkele interessante overdrukjes.

Dankzij Jean-Marc Rys, Linda Vanthournout, Hilde Saesen, Luc David, Pierre Verhees en vele anderen was ongeveer dagelijks informatie beschikbaar over de zeehonden in de haven van Nieuwpoort. Veel informatie over de zeehonden werd aangeleverd door het North Seal Team, net zoals heel wat meldingen van strandingen van dode dieren. North Seal Team verstrekt dagelijks informatie aan strandbezoekers en behoedt zeehonden van verstoring; hartelijk dank aan Inge en Els en alle enthousiaste vrijwillige medewerkers, en aan Klaas Bogaert (Provincie West-Vlaanderen) voor zijn steun.

We danken collega's van het KBIN, en van de Universiteiten van Gent (Departement Diergeneeskunde, morfologie en pathologie) en Luik (veterinaire pathologie) voor hun onmisbare medewerking.

We danken Muriel Vervaeke (ANB), Claude Velter (VOC), Wim Opbrouck en collega's van SURV (KBIN) voor het nalezen van delen van de tekst.

BRONVERMELDING FIGUREN

Omslag: gebit van een gestrande Tuimelaar (Jan Haelters, De Haan, 2 oktober 2022). Andere foto's: SURV/KBIN (p.4 boven, p.6), Ben Ullings – aviationphotos.nl (p.4 onder), Luc David (p.9 boven, p.23 onder), Jan Haelters (p.9 onder, p.10, p.11 onder, p.14), Piet Delaender (p.11 boven), NST-brandweer (p.15); RV Simon Stevin (p.16 onder); HVZeeland (p.17 boven), Julien Hainaut (p.17 onder), Diederik D'Hert (p.18), UGent, Diergeneeskunde, morfologie (p.20 boven), Frank Durinckx (p.20 onder), Kelly Straetman (p.22 links), NST (p.22

rechts helemaal boven), foto door publiek aan Sealife overgemaakt (p.22, rechts, 2e van boven, Jean-Luc Bourgain (p.22 rechts 3e van boven), Sealife (p.22 onder), Filip De Ruwe (p.23 boven), Pierre Verhees (p.26 boven), Linda Vanthourenhout (p.26 midden), Francis Kerckhof (p.26 onder), Hilde Saesen (p.27 boven), Dominique Nootens (p.27 onder), Roland Rondou (p.28 boven), Kelle Moreau (p.28 onder), Marian Debaillie (p.29 links), Hedwig Snoeckx (p.30), Bruno Vergauwen (p.31).

LITERATUUR EN NOTA'S BIJ DE TEKST

- ¹ Jimenez, E-L., Verbeke, R. & Van Parys, S., 2022. Social media data analytics 2020-2022: Royal Belgian Institute of Natural Sciences. Symposium 'In science we trust (?)', BE.SciComm 2022, Brussel, 8 December 2022, poster.
- ² SCANS II, 2008. Small Cetaceans in the European Atlantic and North Sea (SCANS II). Final Report to the European Commission under project LIFE04NAT/GB/000245. Sea Mammal Research Unit, University of St Andrews, UK.
- ³ Hammond, P., Lacey, C., Gilles, A., Viquerat, S., Börjesson, P., Herr, H., Macleod, K., Ridoux, V., Santos, M., Scheidat, M., Teilmann, J., Vingada, J. & Øien, N., 2017. Estimates of cetacean abundance in European Atlantic waters in summer 2016 from the SCANS-III aerial and shipboard surveys. Sea Mammal Research Unit, University of St Andrews, UK.
- ⁴ Buckland, S., Anderson, D., Burnham, L., Laake, L., Borchers, D. & Thomas, L., 2001. Introduction to Distance Sampling: estimating abundance of biological populations. Oxford University Press.
- ⁵ Thomas, L., Buckland, S., Rexstad, E., Laake, J., Strindberg, S., Hedley, S., Bishop, J., Marques, T. & Burnham, K., 2010. Distance software: design and analysis of distance sampling surveys for estimating population size. *Journal of Applied Ecology* 47: 5-14. DOI: 10.1111/j.1365-2664.2009.01737.x
- ⁶ Haelters, J., Dulière, V., Vigin, L. & Degraer, S., 2015. Towards a numerical model to simulate the observed displacement of harbour porpoises *Phocoena phocoena* due to pile driving in Belgian waters. *Hydrobiologia* 756: 105–116.
- ⁷ Tougaard, J., Kyhn, A., Amundin, M., Wennerberg, D. & Bordin, C., 2012. Behavioral reactions of harbor porpoise to pile-driving noise. In Popper, A. & A. Hawkins (eds): *The effects of noise on aquatic life. Advances in Experimental Medicine and Biology* 730: 277-280. Springer, New York.
- ⁸ Dähne, M., Gilles, A., Lucke, K., Peschko, V., Adler, S., Krügel, K., Sundermeyer, J. & Siebert, U., 2013. Effects of pile-driving on harbour porpoises (*Phocoena phocoena*) at the first offshore wind farm in Germany. *Environmental Research Letters* 8: 025002.
- ⁹ Gilles, A., Viquerat, S., Becker, E., Forney, K., Geelhoed, S., Haelters, J., Nabe-Nielsen, J., Scheidat, M., Siebert, U., Sveegaard, S., van Beest, F., van Bemmelen, R. & Aarts, G., 2016. Seasonal habitat-based density models for a marine top predator, the harbor porpoise, in a dynamic environment. *Ecosphere* 7(6): e01367. DOI: 10.1002/ecs2.1367
- ¹⁰ Collier, M., Middelveld, R., van Bemmelen, R., Weiß, F., Irwin, C. & Fijn, R., 2022. High-definition bird and marine mammal aerial survey image collection in Borssele: First-year report. Waardenburg Ecology report number. 22-272. Waardenburg Ecology, Culemborg.
- ¹¹ Zie: Gilbert, M., IJsseldijk, L., Rubio-Garcia, A., Gröne, A., Duim, B., Rossen, J., et al., 2020. After the bite: bacterial transmission from grey seals (*Halichoerus grypus*) to harbour porpoises (*Phocoena phocoena*). *Royal Society Open Science* 7 (5): 192079. DOI: 10.1098/rsos.192079
- ¹² Ook in Nederland stelde men dit vast; zie: IJsseldijk, L., Leopold, M., Begeman, L., Kik, M., Wiersma, L., Morell, M., Bravo Rebolledo, E., Jauniaux, T., Heesterbeek, H. & Gröne, A., 2022. Pathological findings in stranded harbor porpoises (*Phocoena phocoena*) with special focus on anthropogenic causes. *Frontiers in Marine Sciences*, Sec. Marine Megafauna 9. DOI: 10.3389/fmars.2022.997388
- ¹³ Koninklijk besluit van 6 februari 2022 betreffende de beperking in het gebruik van netten in de Belgische maritieme zones
- ¹⁴ Besluit van de Vlaamse Regering van 18 maart 2022 tot wijziging van artikel 1 en 2 van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 maart 2015 houdende een verbod op het gebruik van warrelnetten en kieuwnetten in de Vlaamse strandzone ter bescherming van zeezoogdieren
- ¹⁵ <https://www.ascobans.org/en/documents/agreement-text>
- ¹⁶ IJsseldijk, L.L., Brownlow, A., Davison, N.J., Deaville, R., Haelters, J., Keijl, G., Siebert, U. & ten Doeschate, M.T.I., 2018. Spatio-temporal trends in white-beaked dolphin strandings along the North Sea coast from 1991-2017. *Lutra* 61(1): 153-163.
- ¹⁷ Keijl G.O., Bakker Paiva, M.F., IJsseldijk, L.L. & Kamminga, P., 2021. Cetaceans stranded in the Netherlands in 2015-2019. *Lutra* 64: 19-44.
- ¹⁸ Hammond, P.S., Lacey, C., Gilles, A., Viquerat, S., Börjesson, P., Herr, H., Macleod, K., Ridoux, V. & Santos, M.B., 2017. Estimates of cetacean abundance in European Atlantic waters in summer 2016 from the SCANS-III aerial and shipboard surveys. Sea Mammal Research Unit, University of St Andrews, Scotland, UK.

- ¹⁹ Bertulli, C., Galatius, A., Kinze, C., Rasmussen, M., Deaville, R., Jepson, P., Vedder, E., Sánchez Contreras, G., Sabin, R. & Watson, A., 2015. Vertebral column deformities in white-beaked dolphins from the eastern North Atlantic. *Diseases of Aquatic Organisms* 116: 59–67. DOI: 10.3354/dao02904
- ²⁰ Dank aan Floris en Koen Verschoore voor het overmaken van het filmpje.
- ²¹ Carroll, E., McGowen, M., McCarthy, M., Marx, F., Aguilar, N., Dalebout, M., Dreyer, S., Gaggiotti, O., Hansen, S., van Helden, A., Onoufriou, A., Baird, R., Baker, S., Berrow, S., Cholewiak, D., Claridge, D., Constantine, R., Davison, N., Eira, C., Fordyce, R., Gatesy, J., Hofmeyr, G., Martín, V., Mead, J., Mignucci-Giannoni, A., Morin, P., Reyes, C., Rogan, E., Rosso, M., Silva, M., Springer, M., Steel, D. & Olsen, M., 2021. Speciation in the deep: genomics and morphology reveal a new species of beaked whale *Mesoplodon eueu*. *Proceedings of the Royal Society B*, 27 October 2021, DOI: 10.1098/rspb.2021.1213.
- ²² *Mesoplodon peruvianus* in 1991, *Mesoplodon bahamondi* in 1995, *Mesoplodon hotaula* in 2014 (1963), *Mesoplodon perrini* in 2002, *Berardius minimus* in 2019.
- ²³ von Benda-Beckmann, A.M. & Siemensma, M.L., 2022. Evaluating the beaked-whale stranding risk from sonar activities. ISO Sonar effecten 2019-2022. TNO rapport 2021 R10970.
- ²⁴ Dumortier, B., 1839. Mémoire sur le Delphinorhynque microptère échoué à Ostende. M.Hayez, Académie Royale, Bruxelles.
- ²⁵ *Souvent il poussait de forts mugissements; sa voix sourde et caverneuse avait du rapport avec le beuglement de la vache.*
- ²⁶ Haelters, J., Kerckhof, F. & Camphuysen, C.J., 2010. The first historic record of a humpback whale *Megaptera novaeangliae* from the Low Countries (Southern Bight of the North Sea). *Lutra* 53(2): 93-100.
- ²⁷ Haelters, J., Jauniaux, T. & Kerckhof, F., 2006. Bultrug op Belgisch strand. *Zoogdier* 17(2): 3-5.
- ²⁸ De laatste jaren is er wel steeds vaker ‘*slow steaming*’, ook in onze wateren: men verlaagt bewust de snelheid van vaartuigen om brandstofverbruik en uitstoot te beperken. De weerstand ondervonden door een vaartuig neemt immers kwadratisch toe met de toename van de snelheid, met alle gevolgen voor het brandstofverbruik.
- ²⁹ Zie ook de IWC database: <https://iwc.int/management-and-conservation/ship-strikes>
- ³⁰ Haelters, J., Kerckhof, F. & Brasseur, S., 2022. High prevalence of head and neck lesions in stranded seals: cause of death? *Lutra* 65(2): 271-283.
- ³¹ Zatrak, M., Brittain, S., Himmelreich, L., Lovick-Earle, S., Pizzi, R., Shaw, K. J., Grant, R. A. & Geary, M., 2022. Factors affecting the survival of harbor (*Phoca vitulina*) and gray seal (*Halichoerus grypus*) juveniles admitted for rehabilitation in the UK and Ireland. *Marine Mammal Science*. DOI: 10.1111/mms.12983
- ³² Confirmed findings of influenza of avian origin in non-avian wildlife. Animal & Plant Health Agency, www.gov.uk, geraadpleegd op 11 februari 2023.
- ³³ Postel, A., King, J., Kaiser, F., Kennedy, J., Lombardo, M., Reineking, W., de le Roi, M., Harder, T., Pohlmann, A., Gerlach, T., Rimmelzwaan, G., Rohner, S., Striwe, L., Gross, S., Schick, L., Klink, J., Kramer, K., Osterhaus, A., Beer, M., Baumgärtner, W., Siebert, U. & Becher, P., 2022. Infections with highly pathogenic avian influenza A virus (HPAIV) H5N8 in harbor seals at the German North Sea coast, 2021. *Emerging Microbes & Infections*. DOI: 10.1080/22221751.2022.204372
- ³⁴ Kupferschmidt, K., 2023. ‘Incredibly concerning’: Bird flu outbreak at Spanish mink farm triggers pandemic fears. *Science*, 24 January 2023, online. DOI: 10.1126/science.adg8350
- ³⁵ Fenollar, F., Mediannikov, O., Maurin, M., Devaux, C., Colson, P., Levasseur, A., Fournier, P-E. & Raoult, D., 2021. Mink, SARS-CoV-2, and the human-animal interface. *Frontiers in Microbiology*, Sec. Virology 12-2021. DOI: 10.3389/fmicb.2021.663815
- ³⁶ <https://www.eldesconcierto.cl/nacional/2023/03/31/alerta-por-gripe-aviar-informan-1535-lobos-marinos-y-730-pinguinos-muertos.html>
- ³⁷ Gamarra-Toledo, V., Plaza, P., Inga, G., Gutiérrez, R., García-Tello, O., Valdivia-Ramírez, L., Huamán-Mendoza, D., Nieto-Navarrete, J., Ventura, S. & Lambertucci, S., 2023. First mass mortality of marine mammals caused by highly pathogenic influenza virus (H5N1) in South America. *BioRxiv*, preprint. DOI: 10.1101/2023.02.08.527769
- ³⁸ Reijnders, P., Brasseur, S. & Meesters, E., 2010. Earlier pupping in harbour seals, *Phoca vitulina*. *Biology Letters* 6(6): 854–857. DOI: 10.1098/rsbl.2010.0468
- ³⁹ David, L., 2022. Wel en wee van de zeehonden langs onze Westkust. *De Bron*, winter 2022: 42-43
- ⁴⁰ Debaille, M., 2022. NorthSealTeam. *Mens & Vogel Lente* 2022: 72-77.
- ⁴¹ De organisatie *Te Gek!*? breekt een lans voor mentaal welzijn.
- ⁴² Opbrouck, W. & Vergauwen, B., 2022. Het lied van de walvis. Uitgeverij Manteau/Standaard Uitgeverij nv., Antwerpen. ISBN 978 90 223 3869 8

ZEEZOOGDIEREN IN BELGIË IN 2022

KONINKLIJK BELGISCH INSTITUUT VOOR NATUURWETENSCHAPPEN (KBIN)

Rapport BMM - MARECO | 15 april 2023